

Abhazoloji
Yayınları
No. 6

B. Ömer Büyüka

ABHAZ TARİHİ'NİN

İSKELETİ

1993

**Abhazoloji
Yayınları
No: 6**

B.Ömer Büyüka

**ABHAZ TARİHİ'NİN
İSKELETİ**

1993

III

DİZGİ

SONGÜL YAVUZ — NURGÜL BÜTGÜL

SAYFA DÜZENİ

CEMAL ALTUNSU

BASKI

GÜL OFSET

517 00 81

Mayıs 1993

BASKIYA HAZIRLIK

GÜL AJANS

Neşet Ömer Sk. Gül Apt. No: 13

Kat: 2/4 81300 KADIKÖY / İST.

Tel: 347 05 62 - 347 34 64 - 346 81 73

Fax: 346 64 98

İÇİNDEKİLER

Sayfa

No: Yazı başlıkları, Haritalar, Resimler

1	İçindekiler
3	Önsöz....
4	İlk varlık Ra.
5	Bazı okunuşlar.
6	Temel yaratım dönemleri (günleri).
7	Bu bilgilerin kaynağı;
8	İnsanlaşmanın 4 basamağı.
9	Dil'in doğuşu; Ateş'in elde edilmesi
10	Aile kurmayı başlatan bayanlardı.
13	Adem, Aden. Şvirte
14	Behişt, Paradis, Cennet, Ava= Havva.
15	Ava = Havva;
16	Faşon (Riyon, Adem'in ilk yurdunun bir ırmağı),
"	Havile (Adem'in ilk yurdu).
"	Havile (Faşon kenarında Adem'in ilk yurdu).
17	Cihun (Adem'in ilk yurdunda bir ırmak).
"	Seylan (" göçtüğü ikinci vatanı).
"	Serendib (" " " ").
"	Şit;
18	İdris, Nuh.
19	İbrahim=Abraham
20	Peygamber dili Kafkasça; Abhazcanın eskiliği. Kucaa-kas=Kafkas
21	Kolkide.Gürcü atalarının Kafkasa ilk gelişi, .
22	Abhazca eski yazılar.
23	Eski Abhaz bayrakları.
24	Abhaz kralları.
26	Tarihte Abhaz kralları.
29	Tiflis'in eski Abhazlığı.
30	Gürcü'lerin adları.
31	Kartel = Kartvel (Gürcü), Gürcü boyları; Abaşıdze, Magrel
32	Suanı; eski Gürcüce Deniz'i tanımazdı.
"	M. Senkofski, Gürcü tarihine âit şüpheler.
33	Başlayan Abhaz inkırazı.
34	Sonraki Abhaz- Gürcü ilişkileri; Acaralılar.
35	Temennimiz.
36	Abhazların Osmanlılara etkileri.
39	Bu tarih iskeleti.
40	Abhazların insanseverliği ve....
41	Gerekli reform.
42	Üniversiteli gençlerimiz (Şiir).
45	Zaza kızı (Şiir).

Sayfa no.	Haritalar, resimler, yazı başlıkları
46	Güney Kafkasya haritası
"	" " " " Abchasen=kolkhide).
47	Bugünkü Abhazya haritası, Suhumda cadde.
48	Gagra kentinde park. Pitsunda'da plaj.
49	Bn. Yaşha'nın yapıtı heykel.
"	Abhazyada bir köy. ileri gelenleri.
50	Eski bir Abhazca Hiyeroglif tableti.
51	Bu tabletin Latin harfliyle karşılığı.
52	" " " " "
53	Abhaz kralı Bata'nın krallık mühürü.
"	En büyük Abhazolog Prof. N. Marr.
54	Abhaz kralı Sawlh'ün bastırdığı para.
"	" " Konstantin'in "
55	İlk Abhaz bayrağı.
56	İkinci Abhaz bayrağı.
57	Üçüncü " "
58	Dördüncü " "
59	Koca Hüsrev Paşa'nın türbesi.
60	Tunuslu Hayrettin Paşa.
61	Prens Sabahattin; Şair Gulia Dırmıt.
62	Atatürk'le Muzaffer Kılıç.
63	" Rauf Orbay.
64	Suriye Prensini Abhaz çocuklarını sevişi.
65	Prens Gerge Şirvaşidze; M. Fetkerey Şoenu.
66	Muhlis Sabahattin; Neveser Kökdeş.
67	Keriman Halis; Fazıl İskender.
68	Emir Paşa (Khirpsıypa)
69	İstanbul Abhazya Kültür derneği folk ekibi.
"	Mahmud Celalettin Paşa.
70	Badia Şevket söylüyor Abhazlar ağlıyor.
71	İclal Açıba, Salih Kılıç.
72	Yayınlarımız ve istenme adresleri.
73	Bir teşekkür.

ÖNSÖZ

Tarih kaynaklarının en önemlisi (En aldatmazı) Dil'dir. Kelimelerin etimolojileri ve başka dillerdeki karşılıklarıyla karşılaştırmayı doğru dürüst yapıldığı kadar tarihçi gerçekleri bulabilir.

Bütün dillerin bütün kelimelerini böyle araştırmak mümkün olmadığından, bugün hiçbir milletin tarihi eksiksiz ve yanlışsız değildir.

(KAFKAS KAYNAKLARINA GÖRE İLK YARATILIŞLAR-İLK İNSANLIK-KAFKAS GERÇEKLERİ adlı yayınumuz; inandırıcı kanıtlarla çok terferruatlı ve uzun olup, bilim araştırmacısı olmayan okurların vakitlerini kaybedici, kafa yorucu ve zihin dağıtıcıdır.

Abhaz ve Abhazya gerçeklerini ve tarihini iyi bilmek isteyen herkesin kafasında bunların toparlanmasını kolaylaştırmak için bazı bölümlerinin iskeletleri bu yazıda sunulmuştur. Okunurken-gerekirse- anaç yayındaki ilgili terferruata da başvurulacaktır elbette.

Onda, temel yaratımlar dönemlerinin I'incisinde yaratılanlardan olan Güneş'in bazı satırlarında (Gün ve Gece)nin de anılması onların oluşmasının Güneş'e ve güneşsizlik'e bağlı olmasındandır.

Gerçekte; Güneş'ten kopmakla Dünya'nın ve Dünya'dan kopmakla Ay'ın yaratıldığında, (Dünya'nın Güneş'e yönelik saatlarında aydınlık, güneş görmeyen saatlarında karanlık olmasıyla 2'inci yaratım döneminde Dünya ile beraber Gün ve Gece de yaratılmış) oldu.

Abhaz = Apsu = Apsua = Abaz = Abaza = Kolkhi dili'nin çok eski dil olduğu vurgulanıyor. Gerçekten de, bu dilde kurulu bileşik kelimelerden binlercesi -ölü ve yaşayan- diğer dillerde de değişik söylenişlerle yayılmış bulunmaktadır. Bu dilin verileri evren tarihini ilk yaratılıştan başlayarak sergilemektedir; dolayısıyla, halkının tarihini de ilk yaratılıştan başlatmaktadır.

İLK VARLIK RA

Bu dil, yüzlerce kelimesinin etimolojilerini çözümleyebilenin gözü önüne şunları da sergiliyor: Butün varlıkların anacı ve yaratıcısı ve güdücüsü, öncesiz ve sonsuz, büyüklüğü ve gücü sınırsız, eksiksiz, eşsiz, benzersiz tek varlıktır Ra. Temel yaratımları 7 günde (7 dönemde) yapmıştır. Bunlar aşağıda görülecektir.

Bu yaratım günlerinde neler yaratıldığı bahsına geçmeden önce, bu yazıdaki bazı kelimelerin Türkçede bulunmayan bazı harflerinin okunuşlarını burada gösterelim:

BAZI OKUNUŞLAR

Bu yazıda — Türkçede bulunmayan — harflerin yanlış okunması bilim araştırmacılarının başarısını kısabilir. Okunuşlarını burada belirtelim:

1) Türkçede bulunan harfler Türkçedeki gibi okunmalıdır.

2) Türkçede bulunmayan harflerin okunuşları aşağıda gösterilmiştir:

x: Rusça x, Almanca	ch	gibi	okunmalıdır.
š: Fransızcadaki	ts	bileşik harfi	gibi okunur.
z: "	dz	" "	okunur.
ç: Türkçedeki	ç	harfinin	keskin seslisidir.
ķ: "	k	"	"
p	p	"	"
š: Yukarıki	š	"	" (tz'dir).
ţ: Türkçedeki	t	"	"
ċ: "	c	"	kalın "
ċ: "	ç	"	"
ċ: Yukarıki	ç	"	"
j: Türkçedeki	j	"	"
k: "	k	"	"
š: "	ş	"	"
x: Yukarıki	x	"	"
d: db	bileşik harfidir,	d	gibi okunabilir.
t: tp	"	t	"

TEMEL YARATIM DÖNEMLERİ (günleri)

Yaratım sıraları	Yaratım günlerinin adları ve anlamları	Bu günlerde yaratılanlar.
1	{ Pı-şa = Pışa = Pşa (İlk-yaratım, İlk-aydın, İlk-gün, pazartesi günü)	Yel, Işın, Isı, Güneş, Su hazinesi bulut.
2	{ Üi-şa = Üişa = Üişa Üáşa (İkinci - yaratım, İkinci-aydın, İkinci-gün, Salı günü)	Güneşten kopmakla Dünya, Dünya'dan da Ay; Gün, Gece.
3	{ Xı-şá = Xışá = Xaşá Üçüncü-yaratım, Üçüncü-aydın, Üçüncü-gün, Çarşamba.)	Akarsular, Denizler, Göller
4	{ Pşı-şa = Pşışa = Pşáşa (Dördüncü-yaratım, Dördüncü-aydın, Dördüncü-gün, Perşembe)	Taş, Kum, Toprak
5	{ Xú-şa = Xúşa = Xuáşa ..... (Beşinci-yaratım, Beşinci-aydın, Beşinci-gün, cuma g.)	Hayat yaratıldı.
6	{ Fı-şa = Fışa = Faşá = Fşá (Altıncı-yaratım, Altıncı-aydın, Altıncı-gün, Cumartesi günü).....	Bu hayattan Bitkiler ve hayvanlar oldu.
7	{ Bjí-şa = Bjíşa = Bjışa = Mçişa (Yedinci-yaratım, Yedinci-aydın, Yedinci-gün, Pazar günü)	Bu canlıdan insan yaratıldı.

Aralıksız bu 7 gün, sonraları bir zaman birimi sayılmakla (Bir hafta) anlamı doğdu.

BU BİLGİLERİN KAYNAĞI

Bazı ilk filosoflar evren sırlarını araştırırken Ortadoğu Kafkas ve Sapeen rahiplerinden yararlandıkları bildiriliyor.

Sapeen (Sâbiî)ler de Kafkas kökenli Mezoptamyalı idiler. Onlardan binlerce yıl öncelerinden gelip geçen peygamberlerden 5'i olan Adem, Şit, İdris, Nuh, İbrahim'in dilinin Kafkas (Abhaz)ca olduğu onlara âit kelimelerin etimolojileriyle belli olmaktadır. Bunlardan Hazreti İdris'in gök ve evren bilimlerinde eksiksiz bilimli, öğretici olduğu da tarihte belirtilmektedir.

Anlaşıyor ki Abhazcanın sergilediği yaratılış bilimleri Peygamber İdris'in öğretilerindendir.

Hafta'nın bu 7 gününün adlarını birçok ihtiyarların Pışa, Üáşa, Xaşá, Pşáşa, Xuáşa, Fáşa, Bjişa = Mçişa diye sayı adlarıyla bazen dizdikleri görülür de sonra alışılmış konuşmalarda Pazartesi gününe Şva-xé = Şvaxé (Hak ödeme-günü, Şakıma-günü, Eğlenip dinlenme-günü, Tatil-günü), Cumartesi gününe Sa-bı-şa=Sabişa = Şábşa (Biçki-görme-günü) de denmektedir ki bu birçok yabancı dillerde Sebt, Şamedie, Sawatu, Saturdi kelimelerinin aslı veya kökdeşidir. Belli ki ilk Abhazca çok sonraları yaşam ve inanç değişiklikleri nedeniyle Pazartesi ve Cumartesi günlerinin ilk adları yerine Şvaxé ve Sabişa demeye başlamışlardır.

İNSANLAŞMANIN 4 BASAMAĞI

Abhaz dili Abhazların tarihini ilk yaratıma kadar eskiye götürmektedir. Bu dile göre:

1'NCİ İNSANLAŞMA BASAMAĞI: Bu basamakta insan ataları çevrelerindeki orman saldırganlarından korkup kaçarlardı. Bu nedenle onlara Sva (Korkan) dendi, ve zamanla bunun değişik söylenişi olan (Cvı) kelimesi (Kişi) anlamını sürdürdü, bu da Adıgacada Sıfı, Türkçede Kişi şekillerinde söylenir oldu; Adam demektir.

2'NCİ İNSANLAŞMA BASAMAĞINDA: Bu atalar art ayakları üzerinde dikili yürümeye alıştı, ön ayakları elleşip öteberi tutan, vuran, kullanan, yapan olarak böylece diğer canlılardan üstünleşmekle A-s = As (Asse) adlandılar ki (Dikilen, Dik yürür, vurur, Üstün) demektir, ilk insanların adıydı; sonraları (Kafkas otohton insanları) demek de oldu.

3'NCÜ İNSANLAŞMA BASAMAĞINDA: Elle tutup kullandıklarını daha yararlı hale getirmeyi öğrenerek ustalaşmaya başladıklarından kendilerine Üı (Yapıcı, Kişi, Yapıcı kişi) adı verildi.

4'NCÜ İNSANLAŞMA BASAMAĞINDA: Dost olmaya da alıştıklarından kendilerine Wa-üü = Waüü (Dost olucu, Dostluk-yapıcı, Dost-kişi : insan) adı verildi ki başka birçok dillerdeki Man, Manus Human, Homme...adları da onun değişik söyleişleri olarak (İnsan) demektir.

DİL'İN DOĞUŞU

Tarım üretimi öğrenilmeden önceki ilk insan ataları, yiyeceklerini toplamak için orman içlerini gezerken-yardımlaşmak ve orman saldırganlarından korunmak için-beraberleşmek zorundaydılar. Bu yaşam bereberliği aralarında anlaşma ihtiyacını doğurunca ilkin işaretlerle, sonraları bu işaretlerle beraber taklit sesleriyle, daha sonraları da bu taklit sesleri kelimeleşmekle Dil'ler doğdu.

Ünlü Prof. N. Marr "Diller kurulmadan önce, kelimelerin temelleri olan unsurları bugüne kadar aslıyle koruyup kullanma şerefi Abhazların hakkıdır" der.

ATEŞ'İN ELDE EDİLMESİ

Aynı orman içi jikel yaşıntıda gece yürüyüşlerinde ve gece topluca konaklamalarında yol ve çevrelerini aydınlatmak için meşale, saldırgan orman hayvanlarına karşı korunma silâhı olarak ateş kullanmaya başladılar.

İlkin, volkanların tutuşturduğu ormanların ateşinden kaçan atalar, her bakımdan kendilerine lâzım olan ateşi kullanmaya da başladılar.

Ateş'i insanlara kazandıran Promethe'nin Abhaz mitolojisine bağlılığını dünya bilir. Promethe'nin bu adı da Abhazca P-ri-me-tse = Pri-metse (Ateş-tutup-giden-halk-öncüsü) kelimesinin değişik söylenişinden başka bir şey değildir.

ÂİLE KURMAYI BAŞLATAN BAYANLARDI

Dünyada tarım üretimleri bilinmeyen en ilkel çağlarda kara canlılarının gıdası yabani yemişlerdi ki en bol bulunduğu yerler de ormanlar idi. bu bakımdan dünyanın en zengin ve çeşitlisi de Kolkhide ormanları olduğu dünyaca bilinir; çeşitli yemişler dünyaya Kolkhide'den -adlarıyla beraber yayılmıştır. Kutsal inanç ve yazılar buraya ADEN der ve ilk insan ADEM'in ilk yeri olarak burası anılır. Buranın otohton dili olan Apsu (Apsuwa = Abhaz = Kolkhi) dilinin yansıttığına göre:

İnsanlığın ilk ataları yiyeceklerini toplamak için ormanları gezerdi. Ana ile yavru arasındaki karşılıklı sevgi ve dayanışmalar bütün canlıların ortak huyudur.

İnsan ana (Anne)ler ormandaki saldırgan canlılar arasında ve yağışlı soğuk havalarda yanlarına yavrularını alarak yiyecek toplamak için ormanda dolaşamazlardı, yavrularını yalnız olarak (korunmasızca) yuvada ve mağarada bırakamazdı; gebe olduğu zamanlar da ormanları dolaşarak ve çevredeki saldırganlarla mücadele ederek kendini koruyamazdı.

Bu durumlar karışısında, bayanlar çocuklarının başında yuvada kalabilmek için, yiyeceklerini toplayacak bir erkeğe bağlanmak zorunda kaldılar, böylece âilenin ilk temeli bayanlar tarafından atıldı.

Anneler yavrularını hep kucakta tuttukları için A-nı = Anı = A-na = Ana (O-kucakta tutan), Hep kucakta tutan)" diye adlandılar.

Ana = Anı (Anne)lerin koca edindiği erkek de yiyeceklerini ormanda bulup bulup getirmesi âdetleştikten ona da A-ba = Aba (O-bulucu, Hep bulan, En-bulucu) ve ba-ba = Baba (Bulur-bulur, Hep-bulur) adını verdiler.

Böylece kurulan âile barınacağı yuvayı da yapınca o yuvaya Üı-nî = Ünî = Üı-ná = Üná = Wîñî=Wîñâ (ikisinin-yeri, Çiftin-yeri, Karı koca-yeri, İnsan-yeri: Ev); Üı-tá = Üıtá = Wıtá (İnsan-yuvası; Çiftin-yuvası: Ev); Waü-tá = Waütá (İnsan-yuvası : Ev) adı verilmiştir ki bu adlardan birincisi Arapça, Farsça ve Türkçede (Beyne, Hane, Han), İkincisi de Farsça ve Türkçede (Otağ, Oda), Üçüncüsü de Arapça, Baskçe, Amerikan yerli dillerinde (Beyt, Baita, Wayta) diye söylenmektedir.

Aynı Apsu = Abhaz= Kolkhi dilindeki Pı-n-şé-re = Pınşára= (Ön-yeri-aydın-lık, Önü aydın) kelimesi de (Pencere) demektir ki Türkçe, Fransızca, Almancada Fenster, Fenêtre, Fenster diye söylenmektedir.

Böylece âile doğunca Kardeşe A-şá = Aşá = Eyşá (Kendi-kandaşı, Kardeş); Kızkardeş'e Xi-şá = Xişá (Sevimli-kardeş, Altın-kardeş) ve A-xi-şá = Axişá (En-altın-kardeş) ve Hü-şá = Hüşá (Bayan-kardeş); Akıabâya Zî-ka = Zîka (Kendisi için-var bulunulan, Kendisi için-yaşanan), Gu-ş-xú (Kalb-le-beraber kendisi düşünülen); Komşu da çok sevildiğinden ona da Gú-la = Gúla (Kalb-içindeki, Gönülde-ki) dendi.

Çok susayan su bulunca suyu hırsıyla içtiği gibi özlediğine kavuşan da onu hırsıyla öptüğündendir ki bu dilde Gužî= Gužî (Gönül -suyu) kelimesi

(Öpü, Öpme) anlamında söylenmiş, çeşitli dillere Puse, Baise, Küsse, Kis...) söylenişleriyle yayılmıştır.

Yine bu dilde Kî-ta = Kîta = Kîte = Kît (Tutum yeri, varlık-yeri: Köy); Kî-n-ta = Kînta = Kînte = Kînt (Tutum-bulunan-yer, Varlık-lı-yer: Kent); Kîra-ta = kîrate = Kîret: Varlıklar-yeri: Kent) kelimeleri ilk kurulmuş olup, başka dillere Kite = Cite = Site, Kat, Gad, Gade, Cundi, Grade, Gorode, Kalxi, Kalaki... gibi söylenişlerle yayılmıştır.

Apsu = Abhaz halkının insanseverliği dilinde yansımaktadır. Eski atalarının medeniyetin kuruluşundaki hizmetlerini ve izlerini sergilemeyi buraya sığdıramayız. (Yukarıda anılan anaç yayınımıza bkz.).

ADEM

İlk İnsan ADEM ve yurdu ADEN'le ve bayanı HAVVA ile ilgili kelimeler de yerinin otohtonu olan Apsu (Abhaz) dilindendir. Bu dilde:

Da } Kişi, O kişi, Kimse, O
Da- }
-da } kimse demektir:

Da psi kî = Dapsık (Bir-canlı-kişi, Hiç bir kimse);
-Sızbáda = Sızbáda (Beni kim gördü?) deyimlerindeki (Da, Da-, -da) budur, Adam'dır.

Dı } O (O kişi, o kimse) demektir:
Dı- }

Dı bzáup } (O sağdır, Adam sağdır) deyimindeki"
Dıbzáup } "Dı, Dı-" budur, Adam'dır. (1).

Dı } Onu (O kişiyi, o adamı, o kimseyi)
Dı- } demektir:

Dı sbéyt } Onu gördüm (O adamı gördüm) deyimindeki
Dısbéyt } "Dı, Dı-" budur. (2).

A-da } Belli-kişi, Baş-kişi, en-belli-kişi
Ada } demektir.

Ada: Ata demektir.

Ada-ma }
Adama } Hâkim-ada, Hâkim-ata, Baş ata
Adam } demektir. Adem budur.

Adam : Adem.

A-da-n : O-kişi-yurdu, Baş-ikişi-yurdu.

Ada-n: Ata-yurdu.

Adan: ilk insanın ilk yurdunun adı.

Aden: adan (İlk ata yurdu, Kolkide; Cennet).

Şvir-ta } Yemiş-yeri, Yemiş bahçesi,
Şvirte } Şürta, Şvırt da budur.

* (1) Kişi olmayan için "yıbzáup" denir.

(2) Kişi olmayan için "Yısbéyt" denir.

Behişt : farsçada Cennet.

Şvır-ra-ta } Yemiş-lik-yer,
Şürret } Yemiş bahçesi.
Şvır-r-ta : Yemiş-ler-yeri.

Şvır-rta : Yemişler-yeri-yemiş bahçesi.

Şvırırta : Şvır-rta, Yemiş bahçesi.

Parade }
Paradis } Yukarıdakilerin çeşitli dillerdeki
Paradeis } söylenişleri, cennet demektir.
Firdevs }

Cennet: Yukarıkilerin Arapça söylenişi.

Gerçekten de: Tarım üretimleri doğmadan önceki ilkel çağlarda kara canlılarını ve insan atalarını besleyen yabani yemişlerin dünyada en bol bulunduğu yer olan Kolkhide (Kolkide = aden) yiyecekler arayan kara canlılarının en topladığı yerd, insan atası (Adem) orada oluştu. Birçok yemişlerin buradan donyaya adlarıyla beraber yayıldığını Bilim de Kutsal anılar da göstermektedir.

Ava = Havva : İlk insan Adem uykuda iken ege kemiğinden yaratılan bu ilk bayanı- uyandığında-yanıbaşında görerek sevinmiş, sevmiş, sarılmıştır. Bu kutsal rivayetin de yerinin otohton dili olan -Apsu (Abhaz) dilinden yayıldığı anlaşılıyor. Bu dilde:

Va: Yana, Yanda, Yandaki, Ege kemiği demektir.

A-va } Yanda-olan, Yanda-ki; İlk bayanın batı
Ava } dillerindeki adıdır, Havva adının aslı budur.

Va-rà }
Varà } Yanda-lık, Yandalık, Yanda olan, kaburga.
Va-şá-ra }
Vaşára } Yana-konulu-lar, Yana-yerleşik-ler,
Kaburga kemikleri, Kaburga.
Va-şà-š }
Vaşás } Yana-konulu-tane, Kaburga kemikleri
tanesi, ege kemiği.

Yukarıki Ava, ilk bayanın batı dillerindeki adı olduğu gibi, Türkçede de Ege, Ebe, Gebe olmuştur. Bu ilk bayanın islam dillerindeki adı olan Ha-va=Havva da aynı Apsu (Abhazca) dandır, Bu dilde:

Hvi }
Hüi } Dönen, Saran, Sarılan, Sarılınan
(Kucaklayan, Kucaklanan) demektir.
Hvi-s }
Hvis } Hareketli-bayan; bayan canlı yaratık demektir;
Hüis } Türkçe Kız (Bâkire), Japonca Geyşa
Hüsi } (Bayan), Adıgaca (Çerkesçe) Xvız = Fiz
(Bayan) kelimeleri de ondandır.
Hvi-sà }
Hvisà } Kadınlar, Bayanlar demektir.
Hvsà }
Hüsi }
Hvisà-ssa }
Hvisàssa } Küçük-bayanlar,
Bayancıklar.
Hvisàsa }
Hvsàsa } Kızlar, Hvisassa, Hüsassa.
Hüsàsa }
Hvi-şá }
Hvişá } Bayan-kardeş,
Hüşá } Kızkardeş.
P-Hvi-s }
Phvis } İlk-bayan-canlı yaratık,
phüs } İlk-hareketli-bayan; Bayan eş

Sarılan-canlı,
Sarılınan-canlı.

Ma-hvî
Mahvî
Mahvî
Mahü

} Bayan-sâhibi, Bayan-hâkimi,
Dâmâd, Enişte

Görülüyor ki bu ilk bayanın ikinci adı olan Ha-
va=Havva da aynı Apsu (Abhaz) cada en eski, ba-
yanla ilgili kelimelerin kökenidir.

FAŞON: İlk insan Adem'in ilk yurdu olan Aden
(Kolhide) nin bir ırmağının adı olarak Tevrat'ta
anılır. Bu adın aslı da aynı Kolhide'nin bir ırmağı
olarak tarihte anılan Phasian = Pasın = Phase =
Faşe = Riyon'dur; ki bu da Apsını = Apsın = Pasın
(Apsu-yurdu) dur, Abhazya'dır.

HAVİLE: Yukarıda anılan Faşon ırmağının
kavısı içinde - ilk insan Adem'in yaşantı yerinin adı
olarak- Tevrat'ta anılır, Kafkasçadır; şöyle:

Habile
Hable
Habil

} Adıgaca (Çerkesçe) de
köy demektir.

Awıl
Awul

} Kafkas dağlı dillerinde
(Köy) demektir.

Ṭpî-la
Ṭpîla

} Aynı Abhazcada (Mülk-yeri) ve
(Ülke) demektir.

Aṭpîla: Abhazca Ṭpîla'nun marifesidir, ülke. Yu-
karıkilerin aslı bu Aṭpîla'dır, Aṭpîl da budur.

CİHUN: Bu da aynı aden'in diğer bir ırmağı
olan bugünkü KURA'nın Tevrat'taki adıdır. Bu ad
da yerinin otohtonu olan Abhazcadandır. Bu dil-
de:

Dzı-kuar
Dzıkuar
Dzıkuara

} (Su-deresi- Sulu-dere, Akar-dere, Kura-
suyu) demektir. Orta Asya'daki Ceyhun
ve Seyhun, Anadoludaki Ceyhan ve
Seyhan ırmak adları da bundandır.

SEYLAN: İlk insan adem'in ilk vatanı Aden'den
göçüp gittiği ikinci vatanının adı olarak anılır. Bu
da aynı Abhazcada Sırın (Sır-yurdu = Asır-yurdu =
aslar-yurdu = İlk insanlar-yurdu) kelimesinin
değişik söylenişinden gelmiştir. Bu gerçek, bu yerin
diğer adı olan SERENDİB'den de anlaşılmaktadır;
Şöyle:

SERENDİB: Seylan adasının ikinci adıdır,
onunla kökdeştir, aynı Abhazcadaki Sırın-dı =
Sırındı (Sırın-adası, Sırın-karası, Seylan-adası) ke-
limesinin Serendib şeklinde söylenmesiyle
oluştur.

ŞİT : İlk insan hz. Adem'in, bu oğluna (Bana-
tanrı vergisi) anlamında olarak bu adı verdiğini
Tarih yazıyor. Abhazcada: Sı-y-ta = Sıyte = Sıyt =
Sit (Bana-onun-verdiği = Bana-tanrı-vergisi) de-
mektir. Şit bu anlamda olduğuna göre mutlaka
Sıyt = Sit'ten gelmedir. Buna başka kanıtlar da
inandırmaktadır:

Bu peygamberin göçebeliği kaldırıp toplu yerleşim (Köyler, Kentler) kurduruluşu ve buna teşvik sözleri olarak tarihte görülenler, Abhaz Ana tanrıçası Şana (Bayındırlık tanrıçası Şıwına) rahiplerinin göçebeliği kaldırıp toplu yerleşimler kuruşları yolundaki Abhazca'nın yansıtmaları Şit'in izleri olduğuna inandırıyor.

İDRİS : Bu peygamberin bu adı Arapça DERS ile bağlantılı gösteriliyor, Kendisinin gerçekten çok bilimli ve öğretici olduğu bildiriliyor. Adı Abhazcadaki Dır-se = Dırse (Bilim-öğrenmiş, Bilimli) ve Dı-rsé = Dırsé (İnsanlara-öğreten, Öğretici) kelimelerinden geldiği anlaşıyor, Çünkü kökeni olan DERS kelimesinin Arapçaya nereden geldiği bilinmiyor. Buradaki Dırse ve Dırsé'nin marifetleri Adırse ve Adırsé de Idırse, Idırsé, İdris şekillerinde bozulup söylene de bilir, ki bu da İdris'e çok benzer.

NUH: İnsanları tufandan gemi ile kurtarıp Cudi (Ararat) dağında karaya çıkaran peygamberin adı budur; aynı Abhazcadaki Nı-ya-hüa = Nıyahüa üzerine-yük-bağlanan = Üzeri-yük-lü, Yük taşıyan, Tekne, Gemi); Nı-yahüa = (Teknedeki, Gemideki) demektir, Niahü=Niöh şeklinde de söylenir. Nuh adı herhalde bundandır.

Nuh'un insanları tufandan kurtarıp karaya çıkardığı bu dağ Kafkasya'nın güneybatı köşesinde olup, Abhaz atalarınca (İnsanların ikinci

menşei sayılmış olmalı ki dillerinde bu dağa Arara-ta= Araarata = Arârate = Arârta = Ararat (İnsanların-nereden-geldiği, İnsanların-nereye-geldiği, İnsanlık-menşei) diye adlamışlardır. Bu adı Ermenicede Ararda = Ararta, batı dillerinde Ararate diye söylenmektedir.

İBRAHİM = ABRAHAM:

Ab-rı-ahı-ma	}	Aynı Kafkasça (Abhazca) da
Abrahuma		"Halk-hâkim-bey-babası-
Abrahım		İnsanların-hâkim-bey-babası"
Abraham		demektir.

İbrahim : Ab-rı-ahı-ma'nın değişik söylenişi.

Bu peygamber (İbrahim) doğduğunda Annesi Tila ona (Halk hâkim bey babası) anlamında olarak bu adı verdiği yazılıyor ki bu, Abhazcadan başka bir dilden olamaz. Demek ki bunun ev dili Abhazca idi.

Nitekim: Yerinin o zamanki hükümdarı Nemrud'un tarihçisi Dadon'un yazdığına göre bu peygamberin babası olan Azer Kafdağı'ndan (Kafkas)dan Ur'a (Mezopotamya)ya göçmüş biri idi, bu adı da o Kafdağı'ndaki halkının adından kendisine kalmıştır.

Gerçekten de (Eski Kafkas otohtonlarının adı olan Asır = : Aslar = Azlar) Azer'in aslıdır. Asır (Aslar)ın kökeni de As idi ki Ur'da us, Usa, uşa; Kafkasta da Os, Osse, Osi, Aşü diye de söylenirdi. Tila'nın oğluna taktığı bu adının kastedilen anlamları Abhazca'nın Ab (Baba), rı (Halk), ahı (Bey), ma=m (Hâkim) kelimelerine tıpatıp uygundur. (Hz. İbrahim konusunda en geniş bilgi HZ. İBRAHİM'LE AWUBLA VE KAFKASLILAR adlı yayınıımızdadır.

PEYGAMBER DİLİ KAFKASÇA

Yukarıda adları geçen 7 peygamberin beşinin dili Kafkas (Abhaz) cadır. Bunlar Adem, Şit, İdris, Nuh, İbrahim (Abraham)dır. aralarındaki Hud ve Salih için bir şey diyemeyiz. Nitekim İbrahim'den sonrakilerin dillerinde Kafkas izi yoktur, Semitik (Sâmi) dillerdir.

ABHAZCA'NIN ESKİLİĞİ

Bu dile (Eski dil, En eski bir dil) diyenler var. Bu dilde kurulu binlerce kelime ölü ve yaşayan çok dillerde kullanılıyor da o dillerle kurulu değildir.

Abhazcanın zamirlerinde ve fiillerinde (Bayca, Bayanca, Şeyce : Masculin, Féminine, İnsan olmayanca) ayrılıkları vardır; başka dillerin bazılarında masculin ve féminin varsa da onlarda Şeyce (İnsan dışı zamir ve fiil) yoktur, almancada yalnız artikl defini (Das) da vardır, Çeçencede biraz daha genişçe vardır. Abhazca zamir ve fiillerinde bu cins ayrılıklarının en yaygın bulunması bu dilin başka dilden gelmediğini, en eski bir dil olduğunu gösterenlerdendir.

Abhazca'nın bilimce iyi incelenmesi evren tarihine âit birçok önemli gerçekleri aydınlatacaktır.

KU-AU-KAS } Bunlar Abhazcada Kas - Uzun-
XU-AW-KAS } dağı) demektir. Kas, Kafkas otohton
KUAUKAS } halklarının eski bir adıydı, aslı As
XUAWKAS } idi, memleket adı olan Kafkas =
Cucase = Kaukas da buradaki Kuaukas'ın değişik yazılışlarıdır.

KOLKİDE

Ünlü Kolchide = Kolchide)nin otohtonu olan Apsu= Abase = Abaz = Abaza = Abhaz= Kolkhi'lerin dili bu Kafkas adlarını üretmiştir. bunlardan Kolkhi de bu dildeki Kua-l-xi = Ko-l-khi = Kolkhi = Kolxi (Su-içi-altın = Suları altın) ve Kuál-xi = Kualxi Kolkhi (Altın-halkalı, Halka-altın, iri altın) demektir. Gerçekten de Tevrat ve eski Yunan mitolojisi bu yeri (Altın, Suları altın) olarak anarlardı. Belli ki Kolchide'nin bu adı da yerlisi olan aynı Abhaz = Apsu = Apsıwa) dilindendir. Kolxide= Kolchide =Yunanca (Kolkhi-Yurdu) demektir.

MIT KUARA } Aynı abhazcada (Yılanlı dere, yılanlı kura)
Mitkuara) } demektir. Gerçekten de Kura'nın yılanlarının Roma askerlerinin bu ırmağı geçmelerini güçleştirdiği yazılmıştır.

GÜRCÜ ATALARININ KAFKAS'A İLK GELİŞİ

Bunların Kafkasya'ya ilk gelişlerinin İ.Ö. VII.yy.sonlarında olduğunu ve Kafkasyada ilk yerleştikleri yerin - Tiflis kuzeydoğusunda- Aragoy'la Kura ırmaklarının birleştiği yere yakın MITSK-HETİ olduğunu tarih bildiriyor. Gerçekten de : Eski dillerinin Deniz'i tanımayan bir kara dili olup, yeni Gücücede Deniz demek olan Dzğva'nın Abhazca Dзі-üá= Dзіüá (Durgun yaygın-su, Göl) kelimelerinden gelmiş olması da bunu gösteriyor.

ABHAZCA ESKİ YAZILAR

İlk yazı'nın Abhazca olduğu ve bu dilin ilk yazılan dillerden biri olduğu-bu kitapçığın temeli olan-geniş yayınımda delilleriyle sergilenmiştir.

Leningrad Bilimler Akademisi Profesörü Turçaninof'un DOĞU AVRUPA VE KAFKASYA DİL VE YAZILARI konulu Rusça eserinde, Sovyet ülkelerindeki diller içinde ilk yazılanın Abhazca olduğu bildirilmekte, İ.Ö.-XIII.-İ.Ö.XII'inci yüzyıllarındaki Abhazca Hiyeroglif tabletin resmi gösterilmekte, okunuşunu genişçe sergilemekte, uzmanlarca okunduğu belirtilmektedir. Sohum'daki Abhazca Hiyeroglif'in devamıdır.

Eski, Abhazca yazılı tablet, yüzük, mühür gibi kalıntıların 15 kadarının elde olduğu da belirtilmektedir.

Abhaz krallarından Saulaöh ve Konstantin'in bastırdıkları altın paraların yazıları eski Yunanca harfleriyledir; Abbasî Devleti'nin sınır boyu müttefik kralı olarak Abhaz kralı Bata'ya Halife Nasır'ın gönderdiği krallık mühürü Arapça ve Arap yazısıyledir.

Achemenide kitabesinin ikinci sütununun ancak Abhazca ile çözümlenebileceği ünlü prof. N. Marr tarafından bildirilmektedir (Prof. Aytek Namitok, ORIGINES DES CIRCASSIENS).

ESKİ ABHAZ BAYRAKLARI

Abhaz ataları Bayrak'ı eskiden çok kullanmış, başkalarına da öğretmiştir. Dillerindeki Sa-rsı = Sarsı = Tzarsı = Tzarısı = Tzarıs (Yere-saplanan, Yere-dikilen) ve Sa-rsı-x = Sarsıx tzarsykh (Tekrar yere-dikilen, Tekrar tekrar yere dikilen) kelimeleri (Sancak, Bayrak) demek olmuştur. Bu kelimelerin değişik söylenişleri Afgancada Perçem, Farsçada Sencak ve Bayrak, Türkçede Sancak ve Bayrak ve Sancı (Saplanan), Ermenicede Droşak, Gürcücede Droşa, yine Farsçada Direfş olmuştur. Bugünkü yeni Abhazcadaki Bayrak adı olan Tarçey de on dandır. Abhazlar gerileyince Sancak'ı unutmuş, buna ilk adı yerine "Tarçey" demişlerdir.

Bazı ünlü Türk araştırmacılar "Sancak" adının Türkçe Sancı (Saplantı)dan geldiğini yazar. Ancak: Sancı kelimesi de Türkçede çözümlenemediğinden bunun Türkçeye başka bir dilden geldiği belirliyor. Yukarıki Abhazca Şarsı = Şa-rsı kelimesinin Türkçedeki Sancı (Saplantı) kelimesinin aslı olduğu bellidir.

KISACASI: Sancak= Bayrak'ın ilk zamanlardaki Abhazca adı Şa-rsı = Şarsı (Yere-saplanan, Yere-dikilen) ve Şa-rsı-x= Şarsıx (Tekrar tekrar-yere dikilen) anlamında olarak Sancak (Bayrak)ın adı olmuştur, değişik söylenişleri değişik dillerde Sencak, Sancak, Bayrak, Perçem, Droşak, Droşa, Tarçey, Direfş olmuştur.

ABHAZ KRALLARI

Çok eski bir halk olan Abhaz (Apsu)ların başka medeniyetlerle de ilişkileri, alışverişleri oldu. Dillerindeki Laá (Kral) ve marifesi olan Alaa, (Alâ) kelimeleri kendi dillerinde kurulu gözükmüyor, başka dilledeki Roi, Regnum, Rex... gibilerle kökdeş olsa gerektir. Ancak:

Bu dilde (Kral, İmparator) demek olan Pisiha = Psiha = Pisha = Psha'nın kendi dillerinde kurulu olup başka dillere de geçtiği anlaşıyor. Bu dilde:

P
P₁
P₁-
-P } Ön, İlk, İleri, Önceki,
Öndeki, Üstün demektir.

A-p₁
Ap₁ } Öndeki, İlerideki, önde-ki, ileride-ki
Önde olan, (Üstün olan) demektir.

S
S₁
-S
-S₁ } Hareket, Hareketli, İşlek,
Dikili, vurma, Vurucu,
Etkin demektir.

A-s
As
As₁ } Hareketli -olan, Dikili-olan, Etkili olan
İşlek- olan, Vurucu-olan demektir;
İnsan'ın ilk adı.

P₁-S₁
P₁S₁
P₁S₁
P₁S-
P₁S- } İlk-hareketli, İlk-işlek, İlk-esinti,
Ruh, Güç, Zerre, Su,
Can, Canlı, Güçlü.

r
n
-r
A-r
Ar
A-r₁
Ar₁ } Çok hareketli, çok işlek;
Etkileme, Etkin; Çok insan,
Halk, Ordu.
Çok insan, Çok insanlar,
en etkin insanlar, Halk Ordu.

P₁-r
P₁-r₁
P₁r
P₁r₁ } Önde-giden, Geçici hareketli,
Öndeki, ilk, En işlek
Uçu, Uçma, Uçan.

ha } Kurma, Dikme, Kurulu, Dikili;
Artı; Yüksek, Yüce.

ha-ra
hara } Büyüme, Büyüklük, Artı, Artım.

P₁S₁-ha
P₁S₁ha
P₁S₁ha
P₁sha } Yüce-ruh, Yüce-ruhlü, Üstün-ruh, üstün-ruhlü;
Yüksek- güç, Yüksek güçlü, Üstün güçlü.
Kral, İmparator. (Paşa, Pşı, Wismi, Wasile bundan).

P₁S₁ aha
P₁S₁aha } Gücün yükseği,
En yüksek güç,
En yüksek güçlü,
(Paşa, Pşı, Wismi, Padişah, Şah...
bundan gelmiş olabilirler).

P₁sha-ra
P₁shara
P₁shar } Kral-lık, İmparator-luk,
İmparator olan (Çince Fağfur
bundan olabilir).

TARİHTE ABHAZ KRALLARI

Hânedân adı	Kral adı	Krallık yılları	Önemli ek bilgiler
Artabaz (Açba) }	Farnabaz	İ. Ö. 331-239	{İhtiyarlığında oğlu Sawlöh yardım etti
"	Sawlöh	İ. Ö. 239-162	{İhtiyarlığında oğlu Marwan yardım etti
"	Marwan	İ. Ö. 162-93	Para bastı.
"	Farnak	İ. Ö. 93-65	.....
"	Birçok krallar	İ. Ö. 65-550	{55 İsa yıllarında Saint Simon Abhazya' da İsa dinini yaydı, ona Abhazlar Zushan Taşa (Aziz Simon) dediler
"	Resmagus.....	150.....	{Resmagus (Kral Magua) denmektedir, Doğu abhazya kralı.
"	Gobaz I.	450-457	" " " "
"	?	457-539	" " " "
"	Gobaz II.	539-546	" " " "
"	Skeparna....	546- ?	Batı Abhazya kralı.
"	Wapsit (Opsit)	546- ?	Doğu " "
"	Lawan I	620-643	Abhazya arhontu.
"	" "	643	Abhazya Beyi.
"	" "	?	" kralı.
"	Lawan II	? -744	" " "
"	Lawan III	744- ?....	" " "
"	Bata	? - 806...	" " "
"	Tataş I. (Teodakia)	806-855	" " "
"	Gerge I.....	855-877	" " "
"	Ywana I.....	877-885	" " "
"	Gerge II.....	885-888	" " "

Kral hânedânı	Kral ~~adları~~ hânedânı	Krallık yılları	Önemli ek bilgiler
Artabaz (Açba) }	Bagrat I.	888-906	Abhazya kralı .
"	Konstantin	906-921	" " (Para bastı).
"	Gerge III.	921-955	" " "
"	Ywana II.	955-957	" " "
"	Dırmıt I.	957-979	" " "
"	Tataş II. (Teodokia) }	979-985	" " "

Artabaz (Açba) hânedânından gelen Abhaz krallarından bu Tataş II.'nin yerine geçecek çocuğu yoktu. Bu nedenle Kızkardeşi Gurana Tataş'ın yerine Abhaz krallığına geçmesi gerekti; O, Bagrat'ların Davud sülâlesinden olan Ermeni kralıyla evliydi, oğlu David annesinden miras yoluyla Abhaz krallığına namzet oldu. Dayısı Abhaz kralı Tataş II. bu yeğenini alarak krallığa hazırladı, kendisine halef ilan etti. Sonra da kendisine bağlı Magrelya kralı yaptı. Kendisi öldüğünde yerine bu Davit geçmekle Abhaz kral hânedânı Artabaz (Açba)lar yerine Bagrat hanedanı Abhaz krallığına geçti. Bunlardan gelen Abhaz kralları listesi aşağıdadır:

Kral hânedânı	Kral adları	Krallık yılları	önemli ek bilgiler
Bagrat (Çaçba)	{ Davit I. (Bagrat II.) }	985-1008	{ Abhazya kralı, Bagrat III. denen de budur.
"	"	1008-1014	Abhaz-Kartvel kralı.
"	(" III)	1014- ?	
"	Gerge I.	? - 1027	
"	Bagrat IV.	1027-1072	
"	Gerge II.	1072-1082	
"	David II.	1082-1125	Bunların ünvanları şudur:
"	Dırmıt II.	1125-1154	(Abhaz-Kartvel kralı.
"	Davit III.	1154-1154	Şirvanşah ve Şahinşah).
"	Gerge III.	1154-1184	
"	Tamara...	1184-1213	Abhaz-Katvel Kraliçesi
setin (Çaçba)	Laşá.....	1213-1223	Abhaz-Katvel Kralı (Tamara'nın oğlu)
"	Rusudan	1223-1247	Abhaz-Kartvel Kraliçesi.
"	Davit Narin	1247-1269	Abhaz-Kartvel Kralı.
"	Rabia....	?- 1459	Bağımsız Abhazya Beyi.
"	Şirvaşidze	?-1462-?	Kendisine Abhaz kralı denir.
"	—	1578	{ Abhazya İç işlerinde bağımsız olarak Osmanlılara katılıyor
"	Şorax	1670-1680'da	Abhazya Beyi.
"	Zurab Şirvaşidze	? - ?	Abhazya Beyi.
"	Kâlış (Keleş) Bey)	1806-1808	Abhazya Beyi.
"	(Çaçba) Seferbey	1808-1810	Abhazya Beyi.
"	{ Mihail Şirvaşidze (Çaçba Hamit Bey) }	?-1864	{ Abhazya bağımsızlığına son verilerek bu Bey Voroneje sürüldü
—	"	1864'de	{ Abhazlar Osmanlı ülkelerine sürülüyor.
—	"	1878'de	{ Abhazlar yine Türkiye'ye sürülüyor.

Stalin de Abhazların yarısını Abhazyadan Siberya'ya sürüyor.

TİFLİS'İN ESKİ ABHAZLIĞI

Gürcü atalarının Kafkasya'ya İ.Ö.VII. yy. sonları veya İ.Ö.VI. yy. başlarında gelip, Tiflis'in kuzeydoğusunda Aragoy'la Kura ırmaklarının birleştiği yere yakın Mitskheti'yi yurt edindiklerini tarih gösteriyor. Halbuki ondan binlerce yıl önceleri de Tiflis peygamber Dawud'un kaplıcaları kenti olarak biliniyordu. Tiflis adı da Abhazca Tı-blı-zi= Tıblızi= Tıbliz (İçten-yanan-suyu, İçinden-yananın-suyu: Kaplıca) kelimesinden geldi.

Bu adı Gürcüleştirilerek Tbilisi (Tbili-yanı) denmekte ise de bundaki Tbili kökeni Gürcüce değildir, Abhazcadaki (Tı-bılı= tıblı = Tıblı (İçten-yanan) kelimesinden başka bir şey değildir.

Gerçekten de: 1226'da Harzemşah'ların Tiflis'i alışı yazan NESEVİ tarihi (Tiflis ovası)na "Abhaz ovası", bura halkına "Abhaz", beylerine "Abhaz beyleri" demektedir.

Alparslar karşısında "Abhaz orduları" eridikçe ordu toplayıp intihar savaşlarını sürdüren Abhaz kralı Bagrat IV. ve generallerinden Bizar olan Alparslan'ın "Tiflis'le karadeniz arasındaki Abhazların kanı ve malı helaldır" diyerek bura Abhazlarını yokettirmek zorunda kaldığını kendi tarihçisi Sadettin'in AH-BARUDDREWLETİSSELÇUKİYYE adlı tarihinde yazılıdır. Prof. M.F. Kırzioğlu da KARS TARİHİ'nde bunu bildirmektedir. Bu imhâ sonunda bugünkü Acara ile Abhazya arasında kara yolu yerine deniz yoluyla ulaşım yapıldığı anlaşıyor.

Böylece Abhazlardan boşalan bölgelere zamanla Gürcüler gelip yayıldığını tarih gösteriyor.

GÜRCÜ'LERİN ADLARI

Gürcü'lerin ulus ve boy adlarının kökenleri Gürcüce değildir, Gürcüleştirilmiş adlardır, çoğu Abhazcadır, yer ve kişi adlarından gelir.

Gürcü'lere batı dillerinde verilen Georgien adı (Georgieli = Gerorgialı = George-yurdu-lu, George'un memleketlisi) demektir Almanca ve Rusça'daki Grozia (Gürcüstan) ve Grozin (Gürcü) adları da onun değişik söylenişleridir.

Bu adların bağlı olduğu Kral George III. Doğugüney Kafkasya ve Ani'yi istila etmiş, bunu yazan tarihler bu olaya "ABHAZ İSTİLASI", bu Krala da "ABHAZ KRALI" diyorlar.

Bu Kralın yerine geçen kızı Tamara güzelliği gibi, başarılarıyla de ünlüdür, yanında Abhazları bulundurmadan gerek Gürcü ve gerek yabancı devlet adamlarını kabul etmezdi; her yaz Abhazyada Abhazların içinde doya doya otururdu, sevgili oğluna da Abhazca La-şá= Laşá (Göz-nuru) adını vermişti.

Bu kraliçe öldüğünde ölüsü Abhazyada toprağa verilmiştir ki buna üzülen Gürcüce şiir ve yayın vardır. Bu olay da Güney Kafkasyada hâlâ Abhazların birinci önemde olduklarını belli etmektedir. Tamara Adı da Abhazca olup (Şeftalice) demektir, Babası Kral George III'ün Abhazcılığını gösterebilir.

KARTEL=Kartvel (GÜRCÜ)

Gürcücede Gürcü'lere Kartel = Karteli, Kartvel = Kartveli derler ki (Kartlı, Kartwalı) demektir, Amma bunlardaki Kart ve Kartwe kökenleri Gürcüce değil abhazcadır. Abhazcada Kırta=Kırt (Tutumlar yeri, Varlıklar-yeri: Kent) Tiflis'in de adı olmuştur, Kart diye de söylenir. Bu dilde Kartwa da (Kartlı, Kentli, Tiflisli) demektir. Tiflis ve çevreleri Gürcüleştikten sonra bu Abhazcalar Gürcüleştirilerek, halkına Kartvel, Kartveli denmiştir.

Görülüyor ki Gürcüler bu adları alırken bile hâlâ Abhazcanın etkisinden tam kurtulmuş değildi.

GÜRCÜ BOYLARI

ABAŞİDZE: Bir Gürcü boyunun adıdır, Gürcücede Abaşalı=Abaşılı=Abaşlı, Abaşzade demektir, Abaş (Abase=Abaz)ları gösteriyor olabilir. Bu ad eski Türkçe yayınlarında (Açıkbaş, Başaçık) diye geçer.

MAGREL: Bugün bir Gürcü boyu olan Magrel halkının bu adı Gürcüce Magrılı demektir, Magrı Abhazcadır: Ma-g-rı (Varlık-sız-halk), ya da M-ag-rı (Sahil-li-halk) demektir, orta Gürcüstan'ı müslümanlar alınca oradan kaçıp Magrelyaya gelen Gürcü çoğunluğu içinde eriyerek Gürcüleşmişlerdir. Abhaz'lar gibi mavî gözlüdürler.

SUANI: Gürcüce Suaneti (Suanı-yurdu) denen yerin halkıdır. Abhazcada bunlara Suanıwa (Suanılı) denir. Yerlerinin adı Suanı Abhazcadır, Suanı (Korkulu-yer, Korku-yeri, Korkunç-yer) demektir, yerinin aşırı engebeliği yüzünden (Korkunç yer) sayılarak böyle adlandırıldığı söylenir.

ESKİ GÜRCÜ DİLİ DENİZİ tanımayan BİR KARA DİLİYDİ

Evet: Eski gürcüce denizi tanımayan bir kara diliydi. Bugünkü Gürcücede "Deniz" demek olan Dzigvá = Zıgúa kelimesi Abhazcadaki Dzi-üá = Dzüüá = Zıüá = Zıwá (Yaygın durgun-su, Göl) ve bunun değişik söylenişi olan Dzáüa = Dzáwa (Bulanık göl) kelimelerinin değişik söylenişidir. Dzigva (Deniz) kelimesinin Gürcüce etimolojisi çözümlenemez. Dilinde Deniz'in adı bulunmayan halkın -deniz kıyısı olan Kolhide (Abhazya)'nın yabancısı olduğu bellidir. Burayı Gürcüler 12'inci yüzyıldan sonra tanımışlardır.

M. Senkofski, GÜRCİSTAN TARİHİNE AİT ŞÜPHELER adlı kitabında diyor ki "Gürcüler yalnız 12'inci yüzyıldan sonra meydana çıkmışlardır, daha önceleri Gürcülerden bahsedilemezdi....", Yankofski de bu fikirdedir; D'husson ile Baer adlı bilginler de bunları doğrulamaktadır" (Zeyneloğlu Cihangir, Şirvan-şahlar yurdu).

BAŞLAYAN ABHAZ İNKIRAZI

Bugünkü Abhaz şarkılarının acı olanlarına -eskiden kalma- bazı nakaratlar ekleniyor ki bunlar geçmiş toplum felâketlerini anımsatıyor. Şöyle ki:

Bu halkın dilindeki As = Ase = Asse ilkin (insan), sonra (Kafkas yerlisi), daha sonra da (Abhaz) demek oldu, Tarih de böyle yazar.

Yine bu dilde Mı-ğua = Mıgua = Mıgva = Muğa (Gücü yetmeyen, Zavallı), Çüge = Çvge (kötü; Çok; Çok kötü); Asır (Aslar, As halkı) demekti ve değişik söyleniş olarak da sar (Asır) denir.

Bu deyimler birleştirilerek söylenen "As muğa" (Zavallı-As), Asır muğa (Zavallı Aslar), Sar Muğa (Zavallı Sarlar = Zavallı Aslar), As muğa çüge (Çok-zavallı-Aslar, Fenâ-zavallı-Aslar), Asır muğa çüge = Sar muğa çüge (Çok zavallı Aslar, Kötü kaderli Aslar) deyimleri Abhaz acılı şarkılarının nakaratı olarak dâimâ çağırılır.

Bu nakaratı çağırانlar bugün bilmiyorlarsa da bir milli felâketin anısı olduğunu bilenler çoktur. Abhazların tarihini iyi bilenler Alparslan savaşlarında "Tiflis'le karadeniz arası Abhazlarının kanı da canı da malı da hellaldır" diyerek o yerlerdeki Abhaz toplumunun yok edilmesiyle Abhaz inkırazının başlaması bu acı nakaratların kaynağı olduğuna inanır.

Bu soykırımlarından kurtulabilen Abhazların da yine başarılı tarihleri olmuş, yine Kafkasya'nın birinci mileti durumlarını krallarıyla, bayraklarıyla daha yüzlerce yıl muhufaza etmişlerdir.

En son Evliya Çelebi zamanında bile Kafkasyada Abhazların nüfusu 1 milyondan fazla idi.

SONRAKİ ABHAZ-GÜRCÜ İLİŞKİLERİ

Savaşta yok edilmesiyle ve artıklarının da erimeye başlamasıyla, çok kez de vatanlarından sürülmesiyle ve göçürülmeleriyle boşalan yerlerine başkalarının ve en çok da Gürcülerin yerleşip yayılmaları olmuştur....

Bu iki Kafkas milletin geçmişteki kardeşçe yardımlaşmalarını tarih gösteriyor. Fakat, son yüzyıllarda ve en son Gürcü şovinizmi şahlanmaya, Abhaz milletin varlığını çoğunca istenmemeye başlamıştır. Stalin-Beria ikilisinin Gürcülük şovinizmi Abhazyaya Abhazlarının yarısını Siberya'ya sürmesiyle ve yerlerine kendi Gürcülerini yerleştirmeleriyle Abhazyada Abhazları küçük bir azınlığa düşürmüşlerdir. Bununla da yetinmeyerek, Abhazyada kalabilen bir avuç Abhaz'ın dilini, yazısını, tarih gerçeklerini araştırma çabalarını önleme davranışlarını zaman zaman tekrarladıkları olmaktadır.

ACARA GÜRCÜLERİ

Acara Gürcüleri müslümandır. Abhaz İslam bilgileri hocası Çkalapuwa Şirin Acara'da (Batum'da) okumuştur, yaşadıkça Abhazca yazısıyla uğraşması oradaki hocalarının ve aydınlarının uyarıları ile olduğunu söylerdi. Zamanımızdaki Abhazlara karşı olan Gürcü şovinizmini Acara Gürcülerinin benimsemediğini biliyoruz.

1864'den beri Abhazyadan dağıtılan Abhazların

Ortadoğuda yerleşenlerinin 400000'den fazla olduğu yazılıyor. Bunların da Abhaz dil ve Kültürüne yapılan baskılardan acı duyduklarını biliyoruz.

TEMENNİMİZ

Yukarıda sergilenen ve sergilenmeyen uygunsuzluklara rağmen dileriz ki, Gürcistanla Abhazyaya ve diğer Kafkas ulusları -İsviçre gibi- her biri kendi bölgelerinde hür ve mutlu olarak, aralarında birlik kurup yardımlaşan (KAFKAS KONFEDERASYONU) kurup sürdürsünler.

Bugün Kafkasya'nın I'ncı milleti durumundaki Gürcülerin diğer Kafkas milletlerinin hak ve hürriyetlerine saygılı olarak aralarında işbirliği kurmalarına yapacağı hizmet Gürcü millete de güç ve şeref kazandıracaktır.

ABHAZLARIN OSMANLILARA ETKİLERİ VE İZLERİ

Bazı Osmanlı padişahları Sadrazam (Hükümet başkanı) tayinedeceklerini Abaza'lardan aramış gibi; Abaza yerine diğer bir Abaza'yı, bazen de bir Abaza'yı arkası arkasına birkaç kerre sadrazam yaptı. Bunlar da gerçekten iyi eserler yapıp iz bıraktırlardı.

Abaza (Abhaz) Kozba ailesinden Halil Rifat Paşa valiliklerinde yol yapıcılığıyla ünlü olup, "Gidemediğin yer vatanın değildir" sözü'nün sahibi olduğu anılır. Sadrazam olunca İSTANBUL DÜŞKÜNLER YUVASI (DÂRULACEZE) yi kurmuştur. Oğlu Mahmud Celâlettin Paşa da MİR'ÂTİ HAKİKAT (Gerçek aynası) adlı eserin yazarıdır. Oğlu Prens Sabahattin de Osmanlılarda "Teşebbusi şahsı ve ademi merkezîyet" (Girişimlerde bağımsızlık) fikrinin öncüsü olarak tanınır.

Abhaz (Abaza)lar Osmanlı giyiminde ve modern ordu Kuruluşunda da izler bırakmışlardır:

Sarkık saçaklı, büzgülü kabarık saçaklı, ya da daha ufak bir anormal görünümlü şalvarı (Çakşırı) Abhaz giymez, herhangi bir nedenle bir ara giyse de alay edilir. "Abhaz millî pantolu" diyebileceğimiz Abhaz donu modern pantolondan farksızdır, tek farkı (Önü düğmeli olacağına uçkurlu olması) dır.

Bu halk erkek entarisi de giymez, yadırgar. Dillerindeki Xa-l-pa = Xalpa (Başa-giyilen-giysi) başa giyilenin adıdır ki Türkçedeki Kalpak budur, Türkçede kalpa-k şeklinde söylenmiştir.

Abaza Mehmet Paşa'nın İstanbul'da saray ve çevresinde yaydığı giysileri Padişahça da beğenilmiş ve giyilmiştir ki bu biçim giysilere "ABAZA KESİMİ" adı verildiği tarihte görülüyor.

Abaza Mehmet Paşa yaşadıkça Yeniçeriliği kaldırtmak, yerine disiplinli ordu kurdurmak için uğraştığı bilinir, ölünce de prensiplerinin atmosferi sürerken, diğer bir Abaza olan koca Hüsrev Paşa zamanında Yeniçerilik kaldırılmış, yerine "Asâkiri mansurei Muhammediyye" adıyla modern ordu kurulmuş, bu ordunun başında 10 yıl bu kurucu Hüsrev Paşa kalarak disiplini kökleştirmiştir, Abdülmecid Padişah olunca bu Hüsrev Paşa Sadrazam olmuştur.

Bu Paşa da soydaşı Abaza Mehmet Paşa gibi giyim işlerine de el atmış, Osmanlıların giydiği ağır kavuk yerine Fes'i kabul ettirerek yaymıştır. Bu, Abaza Mehmet Paşa'nın giyim reformunun devamıdır denebilir.

Hüsrev Paşa'nın da ruhunu besleyen bu atmosfer, soydaşları olan Abaza (Abhaz)lara şeref verdiği o halka toplumda verilen değerlerden de anlaşılmaktadır. Bunun karakteristik bir örneğini burada verelim:

Padişah Abdülmecid'in oğlu şehzade Süleyman üç defa evlenmişti. En iyi yetişmiş güzel Türk kızları ile İstanbul dolu olduğu halde bu şehzade her üç evlenişinde de Abaza (Abhaz) kızı almış, I'inci eşi Abaza (Abhaz)ların Bağırkan ailesindendi, o ölünce

2'inci evliliğini yine Abaza'ların Tapş ailesinin bir kızıyla yaptı, 3'ncü evlenişi de yine Abaza'ların Tsıba ailesinden bir kızla oldu. Kafası Abaza sevgisiyle dolu. 2'nci ve 3'ncü eşleri küçük kardeşleri Aziz ve Rıza'yı İstanbula yanlarına alarak okutup kültürlü yetiştirmişlerdir. Gençlikleri İstanbul'da -Türkçenin doldurduğu alanlarda- geçen bu gençlerin ana dilleri olan Abazaca'yı unutmayıp iyi konuşmalarından anlaşılıyor ki ablalarının evinde (Şahzade Süleyman'ın köşkünde) de bu dil geçerli olmuştur, konuşulurdu. Bu satırların sunucusu bu iki muhterem zatın Abhazca'yı çok iyi konuştuklarını hayretle ve saygıyla görmüştür. Evlenmelerini de kendi soydaşlarıyla yapmışlardı.

Zamanımızda da: Türk fikir ve yönetim adamlarının ve sıradan kişilerin Abhazları sevdiğine ve gerektiğinde korumaya çalıştıklarına örnek olaylar çoktur.

BU TARİH İSKELETİ

Buraya kadar dizilen satırlar Abhaz tarihinin çok azını -en önemli maddelerini- hatırlatmakla kalıyor.

İlk dil olan Abhazca (Apsuca) birçok evren sırlarını yansıttığı, birçok eski ve yeni dillerde binlerce iz bıraktığı -kelimelerinin etimoloji ve başka dillerde karşılıklarıyla karşılaştırması ile- belirecektir.

Bu dilin korunup incelenmesi bilim'e ve insanlığa karşı vazifedir.

ABHAZ'LARIN İNSAN SEVERLİĞİ VE....

Abhazca Abhaz'ların ruhunu sergiler. Bunda:

Wa-üi : Dost-kişi, Dost-olucu, Dostluk-yapıcı.

Waüi : İnsan.

Gu-la : Kalb-içindeki, Gönüldeki.

Gula : Komşu.

Gu-š-xú : Kalb-beraberinde-ki, Gönüldeki.

Gušxú : Akraba, Hısım.

Gu-zì : Gönül-suyu, susamış gönlün içim suyu.

Gužì : Öpü, Öpme, Puse, Baise, Kiss, Küsse...

Xi-šá-ü : Yaratı-cı-kafa.

Xišáü : Akıl, Huş.

Xu-š-ra : Kıl-tanele-mek, Kıl-ayıkla-mak.

Xušra : Düşünce; Düşünmek.

Üi-za : Çiftte-ki, Dâimâ-beraber olan; Çiftin-teki.

Üi-za : Arkadaş, Eş.

Ka-za : Dâimâ-var olan, Ölümsüz.

Kaza : Çok usta, Üstad, Uzman, Doktor.

Ka-šá : Var-etme.

Kašá : Yapma.

Zi-la-ra : Şeker-özü-lü, Şeker-tadı-lı. Saccarose.

Zilara : Şeker tadılı, Bal tadılı, Zakxar, Şekker, Sucre.

Šixa-ra : Bal-lık, Balca, saccarose

Šixara : Ballık, Balca, Zakxare, Sucre, Şeker,

Abhaz ataları Bal'dan şeker yapıp Dünyaya şekeri'i tanıtmışlar, Şeker adını Abhazca kurulu olarak en eski ve yeni dillere de yaymışlardır.

(Bkz. bu yazının anacı olan yayınınızın C.I.193) sayfasına)..

GEREKLİ REFORM

Abhaz milli kanunları (Gelenekleri) doğumları ve nüfus artışını çok yavaşlatıyor. Bunlarda reform yapmak Abhaz öncülerinin borcu olmuştur.

Abhaz milli kaidelerini iyi öğrenip toplumda kişilik kazanıncaya kadar erkeklerini evlendirmemeleri dolayısıyla çoğunun geç evlenmesi, evlenirken kız tarafına ağırlık ödeme zorunluğu, gelin ve güveyin büyüklerine karşı -faydasız-vazife külfetlerini kaldırmak, doğumları teşvik tedbirlerini almak -Gürcülerde olduğu gibi- genç evlenmeler ve Anne baba olma rahatlıklarını kurmak suretleriyle geleneklerinde reformlar yaparlarsa Abhazyadaki abhaz nüfusu 30 yılda 2 katına, 40, 50 yılda 4 katına da yükselebilecektir.

Nüfusları 40.000'e düşen Yeni Zelanda yerlileri olan Maori halkının vali Grey'in aldirdığı tedbirlerle kısa zamanda nüfuslarının 3 katından fazlaya yükselmesi örnek edinilmelidir.

Nüfusun artması da tek başına milletini ebedileştirmeye yetmez, bununla birlikte Abhazcanın öğretimi de bu nüfusa temel olarak yaymalıdır.

Allahım, bu halkı sen koru ve güçlendir!...

2/ Mart / 1993
Ömer Büyüka

(1943'de bir Abhaz sesi)

ÜNİVERSİTELİ GENÇLERİMİZ

Bu gençlik ruh kaynağı, umut aldık onlardan;
Hamleye hız kaynağı, güç alacağız onlardan.

Yaşamaya azmeden halka hayat bu gençler;
Yükselmeye andiçen halka kanat bu gençler.

Bunlardır nur kaynağı, meşalemiz bu gençler;
Yürüyeceğiz: Hedef-hız-iman veri bu gençler.

Bu gençlerdir birlikte çalışmayı ilk kuran,
Bu gençlerdir -mille- yükselmeye yol bulan.

Düşüncede, duyguda, yürümekte birleşik;
Halka hizmet etmede birbiriyle birleşik.

Bunlar ne bir kişiye ne de bir halka düşman,
Amaçları yardımdır, zarar gelmez onlardan,

Artık ortak yoldayız, yürüyeceğiz birlikte;
İşbirliği ederiz halkımıza hizmette:

Kaldırırız düşeni, yemin ettik beraber;
Yürüyeceğiz kolkala, kalkınacağız beraber.

Koruyucu gözlerle bakışırız her zaman,
Kurtarıcı ellerle tutuşuruz her zaman.

Bunlar bize vazife, sevmez isek geriye;
Bunlar bizim hakkımız, istemezsek geriye.

Hayır, hayır! Abhazız, bu lekeden beriyiz;
Hak biliriz, iş sever: biz Kolkide eriyiz.

İnanınız ey gençlik: sizi bekler o vatan!
O yerleri yoğuran sizlerdeki temiz kan.

Madem kaynar -ey gençlik!- içinde bu gür ateş;
O ateşi toplayan çıkar elbet bir güneş!

Tuttuğunuz ak yolda size vardır birçok eş,
Haklı yolda gittikçe el uzatır çok kardeş.

Biz uzanan pak ele el verimiz her zaman,
"Abhazya Abhazların!" parolamız her zaman.

Abhlazya'mız en güzel, bütün dünya içinde;
Milletimiz en asil milletlerin içinde.

Dilimiz en eski dil, bütün diller içinde;
Tarihimiz en parlak tarihlerin içinde.

Bize miras bu şeref tâ ezelden ecdaddan,
Kendimizi biliriz: kalmışız ilk zamandan.

Bizde yüksek bir kült var, odur bize teselli;
Kültürümüz boğulsa kalbimiz çok elemli.

Ruhumuzun gıdası şarkımız işlenmeli,
Ona engel çıkarsa ruhumuz pek kederli.

Evet gençler: Sizlerden gayret bekler o vatan,
Göklerini en önce sesinizdi çınlatan!

Ecdadının ruhu o yer altını doldurmuş,
ufalanan vücudu o toprağı öldürmüş;

Ürünleten kanları o toprağı yoğurmuş,
Çiçeğini-bağını o topraklar öldürmüş.

O topraklar elbette o ecdadın öz malı,
Mirasları elbette siz ahfada kalmalı!.

"Hayır!" diyen düşmandır, ona inanmamalı,
Karşılıklı dostukla komşuluk pak olmalı.

Awubla'dan öğrendik: "El hakkına uzanan
el zâlimdir, hakzıdır" bize hâkim bu iman

Hangi millet yurdunu bizden fazla hakketmiş,
Hangi zâlim kişiyi medeniyet affetmiş!

Duysun cihan: Ecdadın orda hayat üretmiş,
Çiçeğiyle-bağıyle havasını beslemiş!

O çiçek-o yaprak'la beslenen o havadan
Kana kana iç, yaşa, senin ey genç o vatan!

Öz atamız Promete bağlandığı Çılaw'dan,
Abhazya'nın yalvacı Zushan Tata Psırzha'dan

çağırmakta bizleri, sesler işitmedeyiz,
artık yola çıktık biz, Yafrat'ın izindeyiz.

Temiz elle sarıldık: Murada ermedeyiz,
Al zeminde ak elli bayrağın peşindeyiz.

Artık bizi yoramaz hiçbir cefâ ve ezâ,
Arş ileri ey gençlik, istikamet Abhazya!.....

1943

ZAZA KIZI

Zaza kızı, Zaza kızı,
Şen dağların şen yıldızı,
bingöl'lerin güzel kızı,
Yurduma süs Zaza kızı!

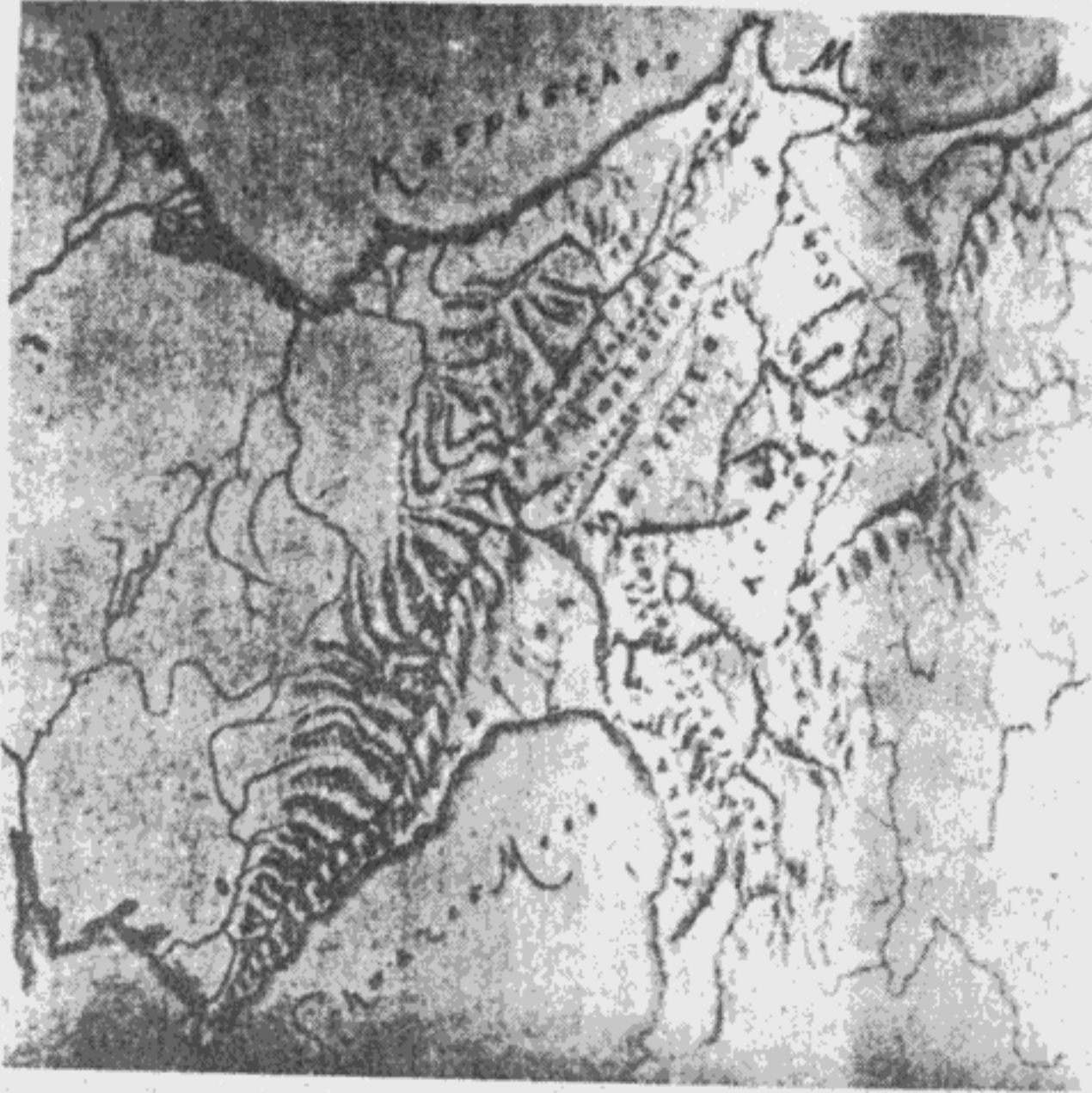
Çağlayanlı bayırların,
İnci göllü çayırların
O yemyeşil ormanların
senle mutlu Zaza kızı!

O yuvarlak sepuşunla,
O örgülü saçlarınla,
O pek endamlı boyunla
ne güzelsin Zaza Kızı!

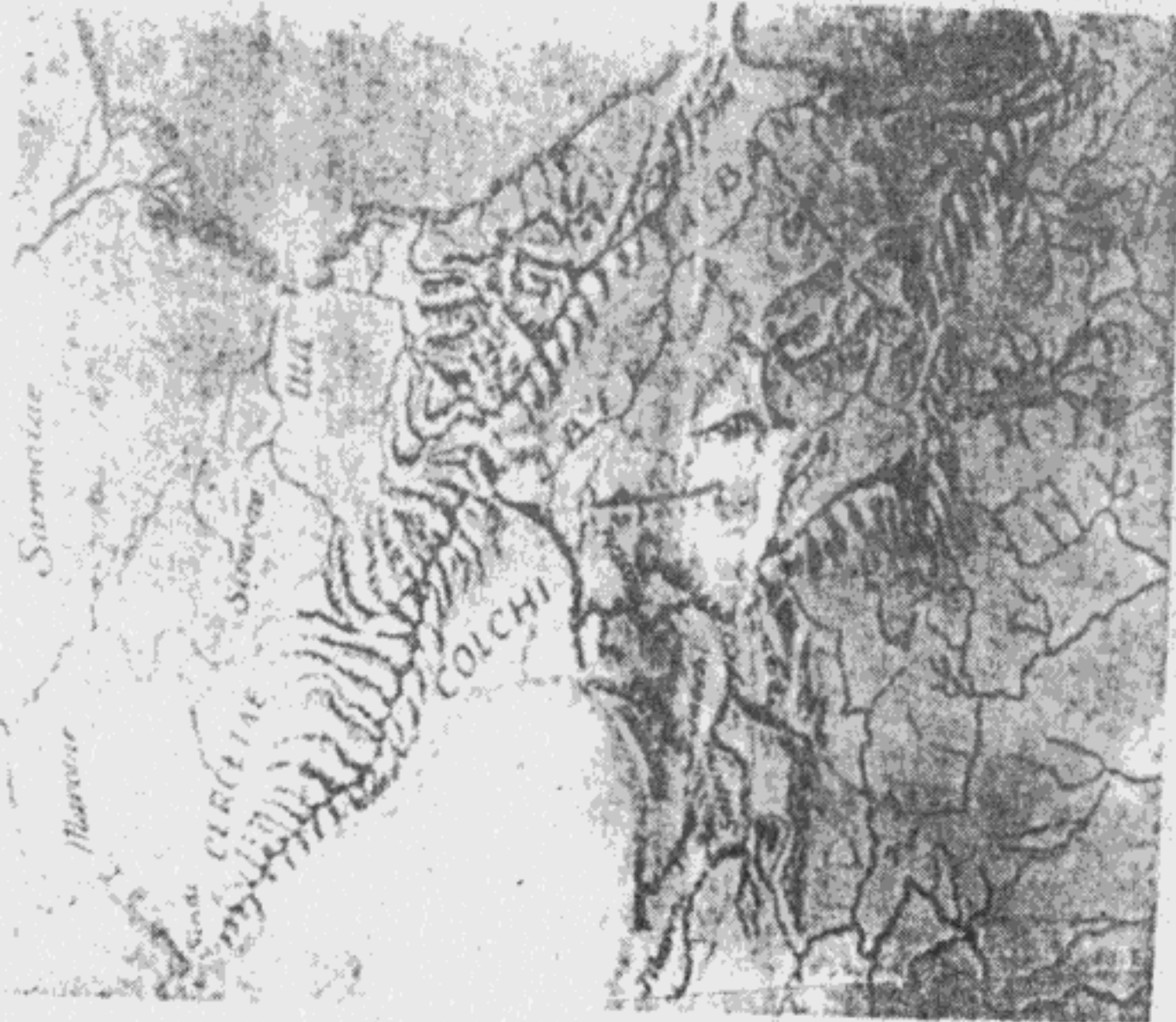
Her gün güneş uyanırken,
çevrenle o sarmaşırken,
Horoz-kuzu seslerinden
sesin kopmaz Zaza kızı!

Sabahları yağ yayışın,
Yağ yayarken şakıyışın,
o endamlı sallanışın
pek tatlıdır Zaza kızı!

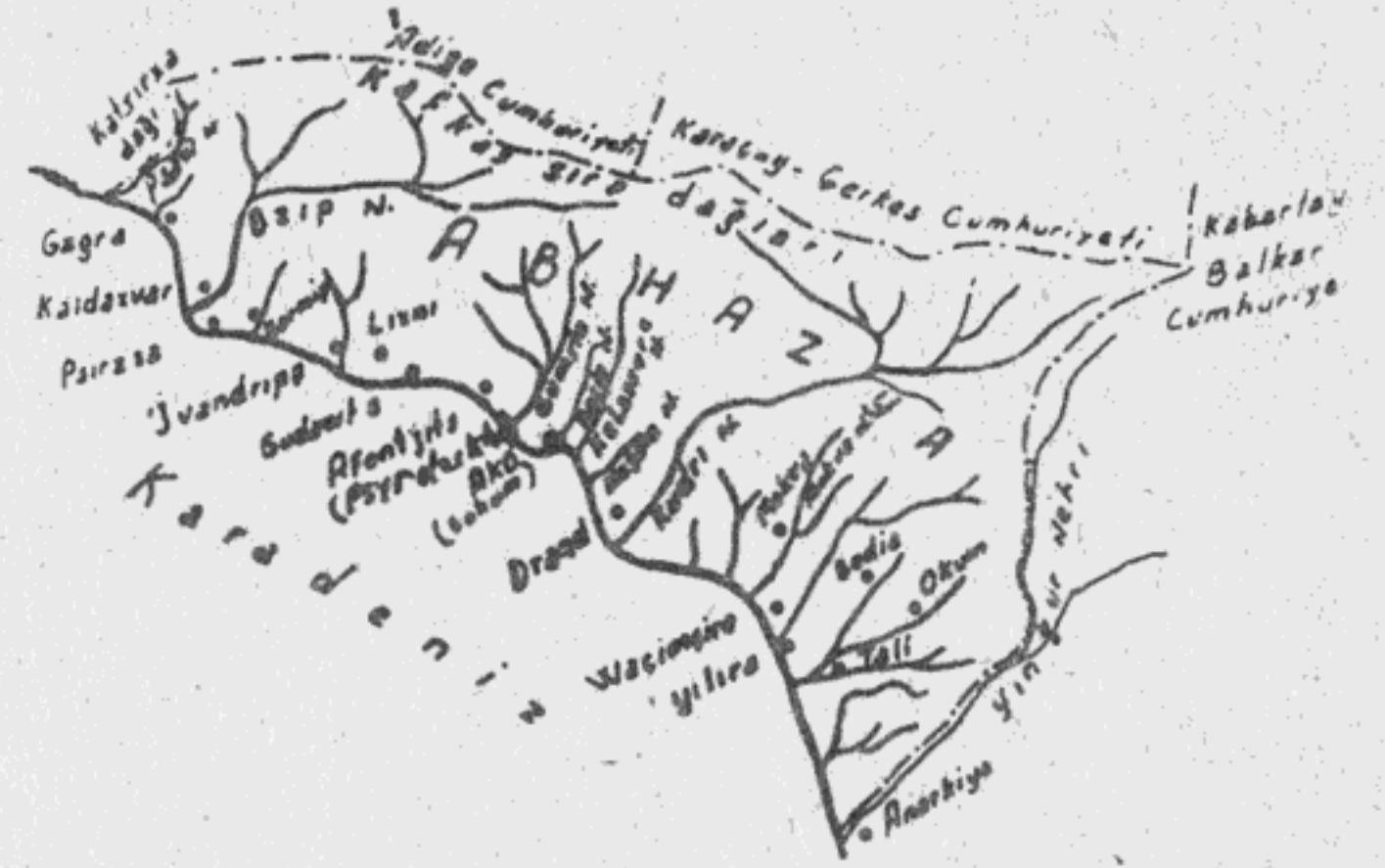
Zaza kızı, Zaza kızı,
Selam sana Zaza kızı!
Seni candan selamlıyor.
Kolkida'dan Abhaz kızı!

Kolkhi memleketini ABCHASEN adıyla gösteren diğer bir Kafkasya haritası

Kolkhide (Kolkhia)'nın yerini gösteren bir Kafkas haritası. (Colchi) dediği Kolkhi'dir

Bugünkü Abhazya otonom bölgesi haritası.

Abhazya otonom cumhuriyeti başkenti olan Sohum'da bir cadde.

Abhazya'nın Gagra kentinde bir park.

Pısıwinta (Pisunda). Abhazya plâj kenti

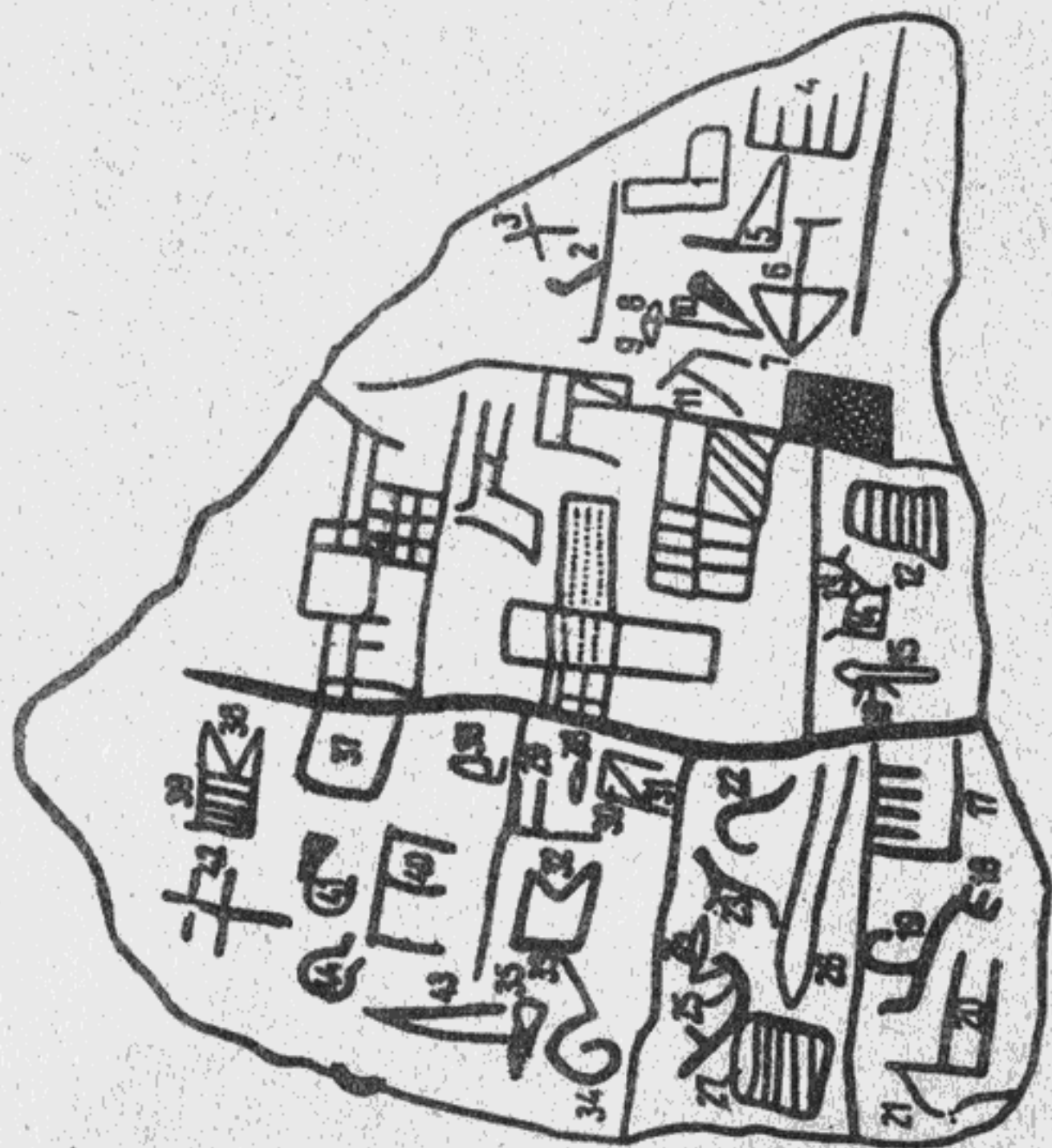

Bir Abhaz köyünde halkın ileri gelenleri. Bu millî giysileri çoğunlukla siyah ise de; Beyaz, Yeşil, Kırmızı renkliler de yaygındır.

Bayan M. Yaşha'nın eseri heykel. Abhazya'nın eseri heykel. Abhazya'nın Gudauta kentinde. Yazısı "Zıpsadgil zıpsı okuztaz" Anlamı (Sanını vatanına feda edenler) dir.

I. Ö. XIII-XII. yy.'da Maykopta kullanılan Abhazca Hiyeroglif tableti

№ № на таблице	Хабет	Значение		№ № на эстампаже	Хабет	Значение	
		Феникийское	Колчидское			Феникийское	Колчидское
1	𐌕	j ₁	i	28	𐌕	j ₁	j ₂
2	𐌕	z ₁	z	29	𐌕	w ₃	ū
3	𐌕	t	t	35	𐌕	n ₁	n
4	𐌕		b	36	𐌕	b	b
5	𐌕	d	d	37	𐌕	.	ğ
11	𐌕	b ₁	b	40	𐌕	b	b
22	𐌕	l ₂	l	41	𐌕	n	n
23	𐌕	c(ğ)	c	42	𐌕	z	dz
26	𐌕	k ₂	k	43	𐌕	k ₂	k
27	𐌕	—	n	44	𐌕	n ₁	n

Abhazca Hiyeroglifdeki şekillerin ve Fenike Biblos Hiyeroglifinin Latin harfleriyle karşılıkları tablosu

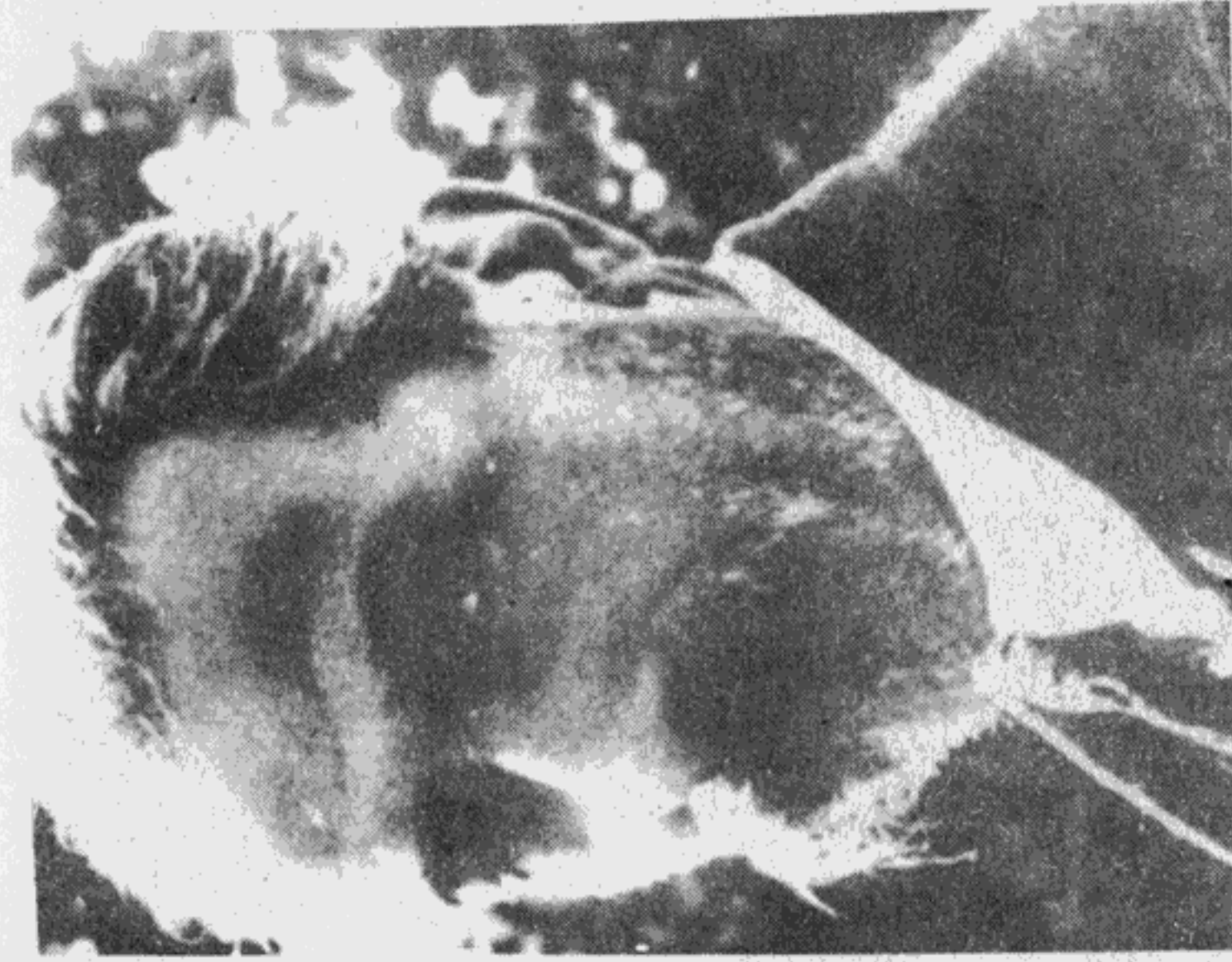

№ на эстам- паже	Хабит лигатур и соеди- нения	Буквы и знаки лигатур и соеди- нения	Значение букв и знаков		№ на эстам- паже	Хабит лигатур и соеди- нения	Буквы и знаки лигатур и соеди- нения	Значение букв и знаков	
			фени- киское	копц(ид)- ское				фени- киское	копц(ид)- ское
6	ⲁ	Ⲛ	h	h	15	Ⲛ	Ⲛ	h	t
7		ⲛ	—	детерм. см. табл. III	16		ⲛ	h	b
8	ⲛ	ⲛ	m	m	18	ⲛ	ⲛ	h	h
9		ⲛ	r	r	19		ⲛ	z	z
10	ⲛ	ⲛ	n	n	20	ⲛ	ⲛ	—	w
13		ⲛ	a	a	21		ⲛ	h	t
14	ⲛ	ⲛ	h	h	24	ⲛ	ⲛ	m	m
		ⲛ	h	h	25		ⲛ	h	h

Kolkhi (Abhaz)ca Hiyeroglif şekillerinin diğer bir grubunun Latin harfleriyle karşılıkları tablosu

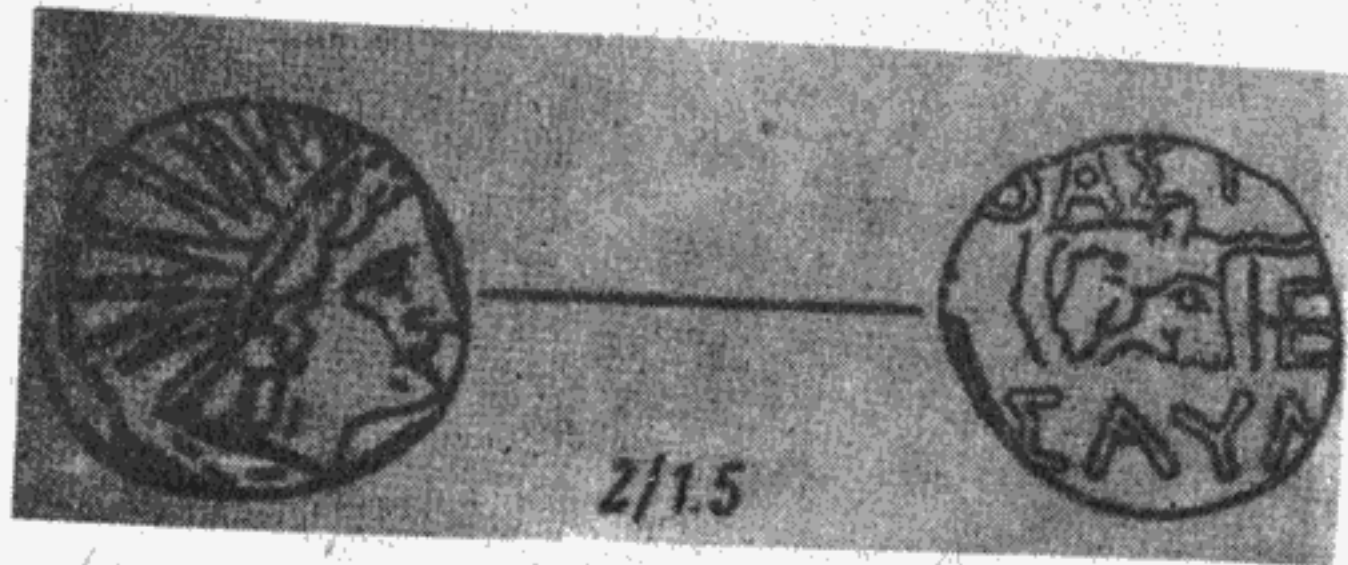
Abhaz kralı Bata'nın krallık mühürü

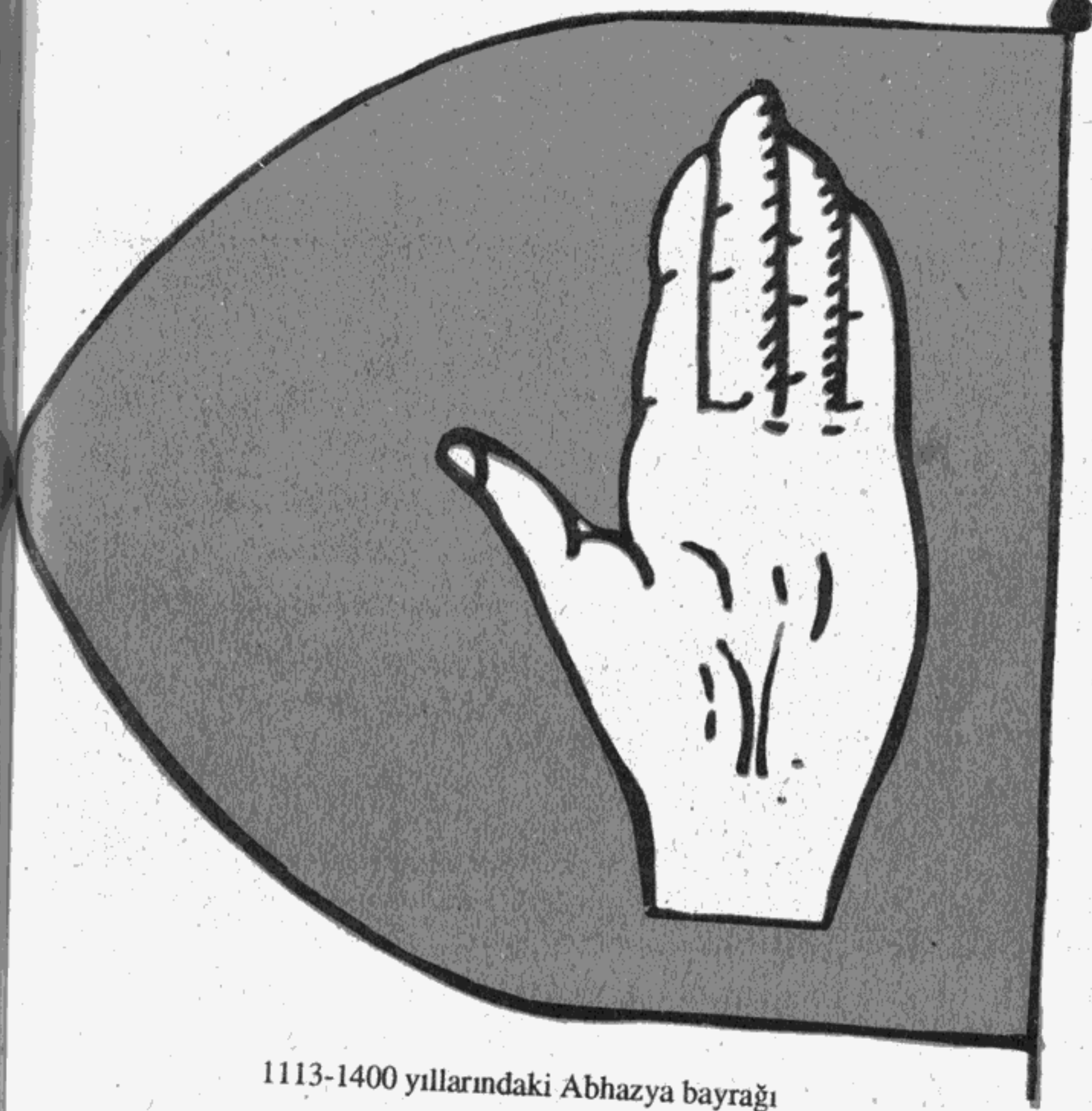
Abhazca'nın ilk dil olduğunu ileri süren Prof. N. Marr yaşadıkça Abhazca'yı yaşatmaya çalıştı. (Kendisi Magrel'di.)

Abhaz kralı Konstantin'in parası

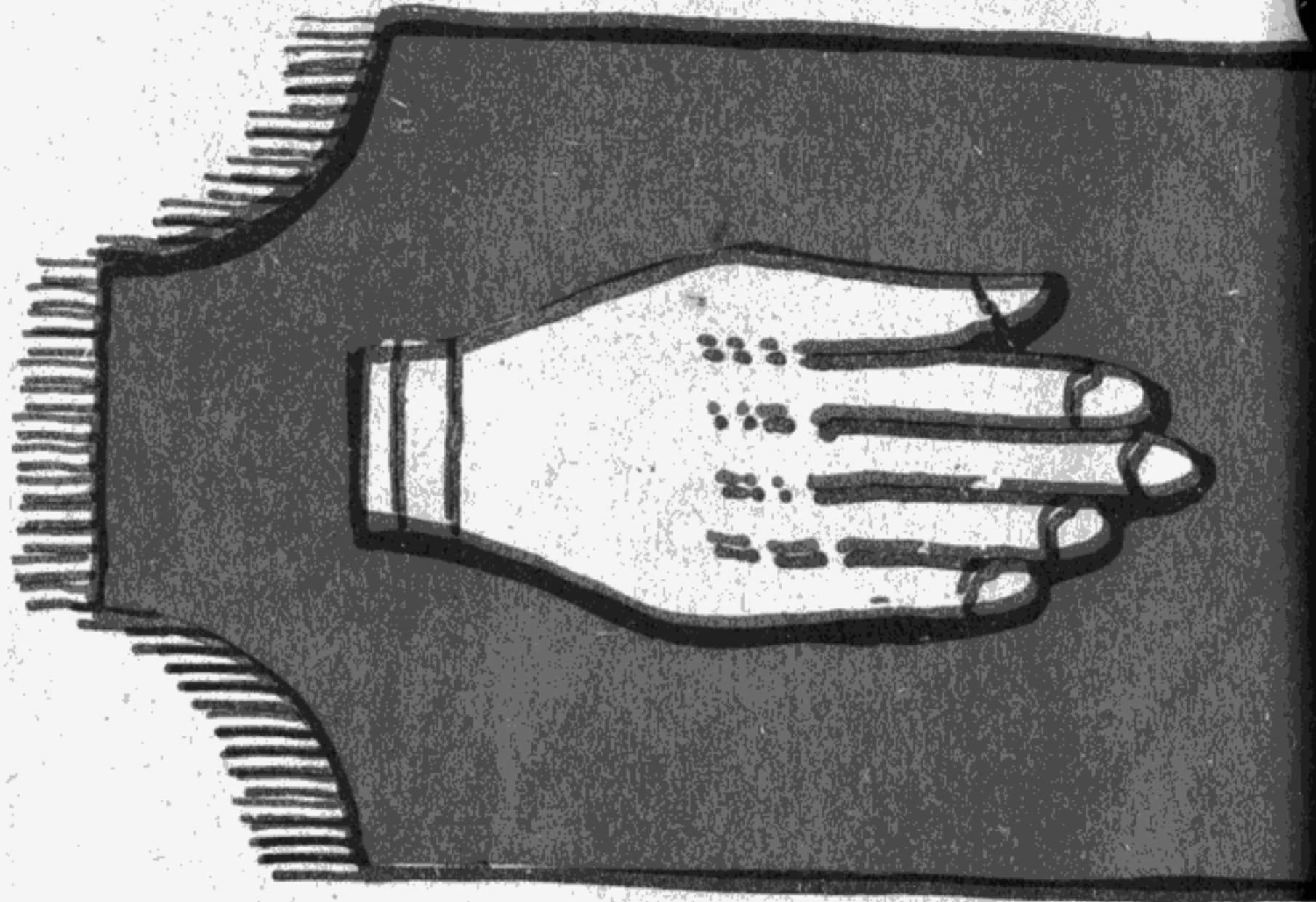

Abhaz kralı Saulahv'in parası

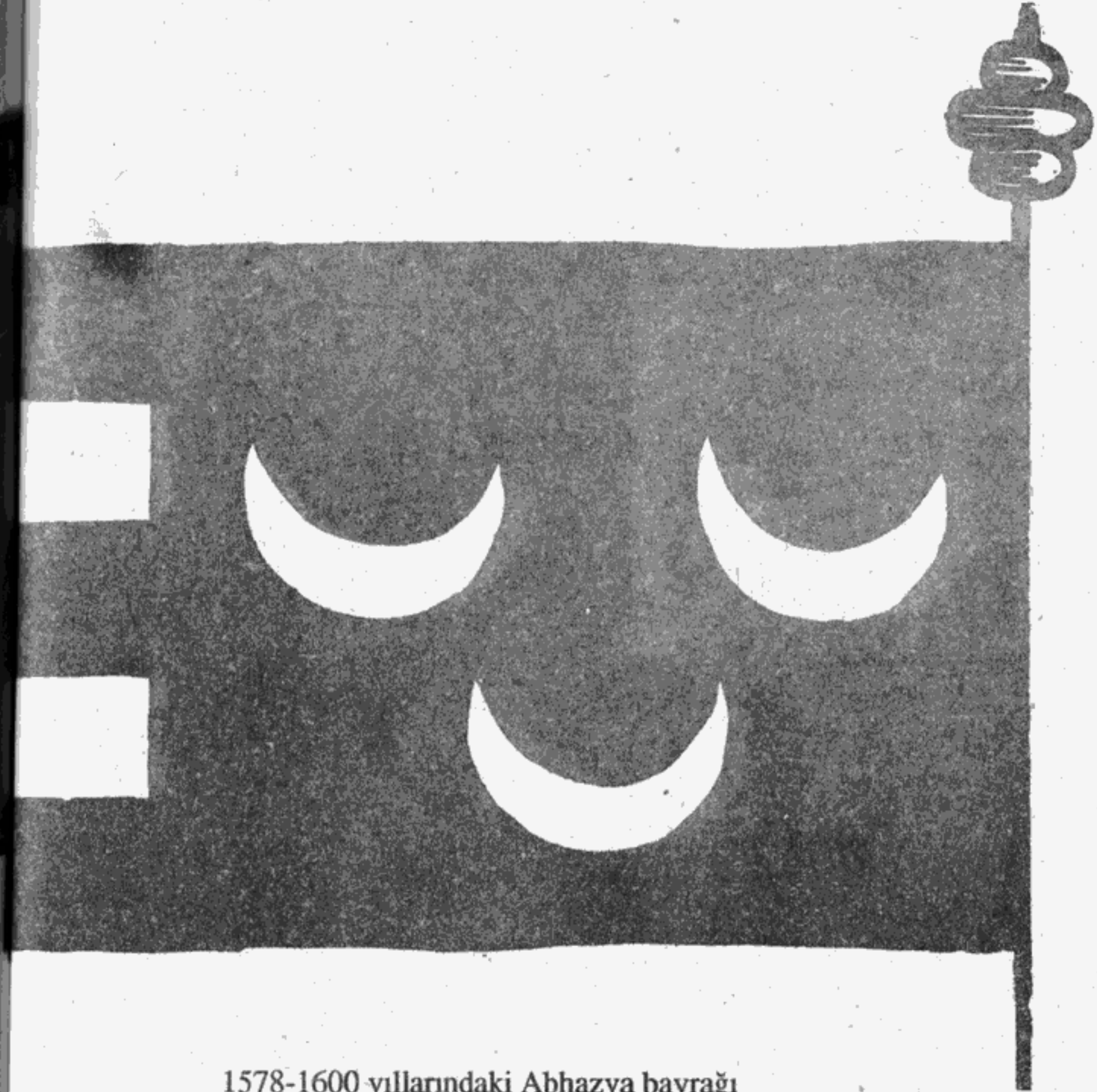

1113-1400 yıllarındaki Abhazya bayrağı

1400-1577 yıllarındaki Abhazya bayrağı

1578-1600 yıllarındaki Abhazya bayrağı

Gürcü prens Vahuşti'nin bulduğu
XVII. yy.'daki Abhazya bayrağı

Bulunduğu sokağa da adını veren Hüseyin Paşa Türbesi Ho-
caıveys'deki en zarif tarihi yapılardan birisi. Ne var ki oldukça
bakımsız kalmış, Mahalleliler tarafından korunup kollanmazsa
daha kötü durumlara düşeceği belli.

Tunuslu Hayreddin Paşa

Dr. Atilla Çetin'in Osmanlı arşiv belgelerine dayanarak hazırladığı TUNUSLU HAYREDDİN PAŞA isimli eseri, Kültür Bakanlığı yayınları arasında çıktı.

Birinci bölümde Hayreddin paşa'nın "Akvemü'l Mesalik.." adlı kitabı konu edilmekte. Tunus'taki hizmetleri üçüncü bölümde. Osmanlı Devleti'ndeki hizmetleri ise dördüncü bölümde anlatılmakta. Hayreddin Paşa'nın "Osmanlı Devleti'nin islahı ve idari reformlar hakkındaki görüşleri'de beşinci bölümün konusu.

Hayreddin Paşa hakkında daha önce yazılan Tunuslu Mangi Smida ve Hollandalı Van Kriker'in kitapları Osmanlı arşiv belgelerinden yoksun. Bu boşluğu, Dr. Atilla Çetin'in araştırmasının doldurmasının önemi büyük. Ayrıca Osmanlı arşivinden kullanılan belgelerin orijinal vesikalarında ek bölümde verilmekte.

Abhazca modern edebiyatının babası, Gulia Yusuf oğlu Dirmit Gulia.

Prens Sabahattin. Osmanlıların ünlü fikir adamı olup, "Ademi merkezîyet ve teşebbüsü şahsî" prensibin fikir önderi olarak anılır. Mahmud Celâlettin Paşa'nın oğlu idi.

Atatürk'ün pek sevdiği başyaveri Muzaffer Kılıç (M. Açıba) Atatürk'ün yanında. Askerî disiplini çok seven Atatürk'ün, Muzaffer Kılıç'ın askerî elbisesi üzerinde askerî disiplininde yeri olmayan Abhaz kaması kuşanmasına müsaade etmeleri manâlıdır.

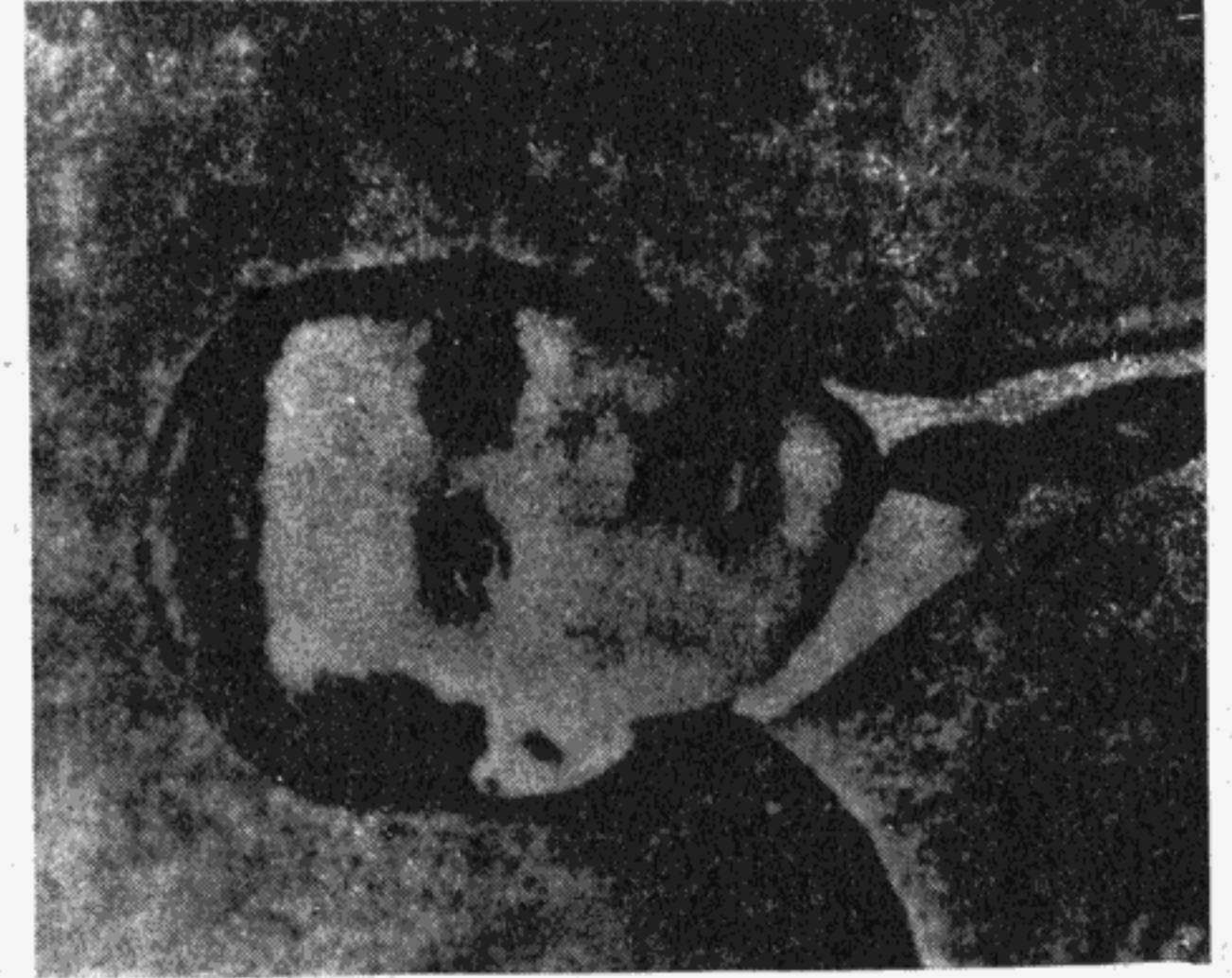

Türkiye'nin en ünlü devlet adamlarından, kahramanlıkları övülen, Türk Kurtuluş savaşını - Atatürk'le beraber ilk kararlaştıran Hüseyin Rauf (Orbay). Abhazların Şxarıwa (Şharuwa) ailesinden. Bu resimde Atatürk'le beraber.

Suriye Cumhurbaşkanı'nın oğlu Abid Bey'in Batum'da Ab-
haz millî elbiseli Abhaz çocuklarını sevgiyle kucaklayışı.

Abhaz felâketlerini haykıran şiirlerin şairi Prens
Gerg Şirvaşidze (Abhazca adı Açaçba Gerg).

Muhaceretteki Kafkaslıların önde gelen fikir ve
yazı adamlarından Suaniwa Mehmet Fetger
Şoenu. Yayınlanmış eserleri 12 tanedir.

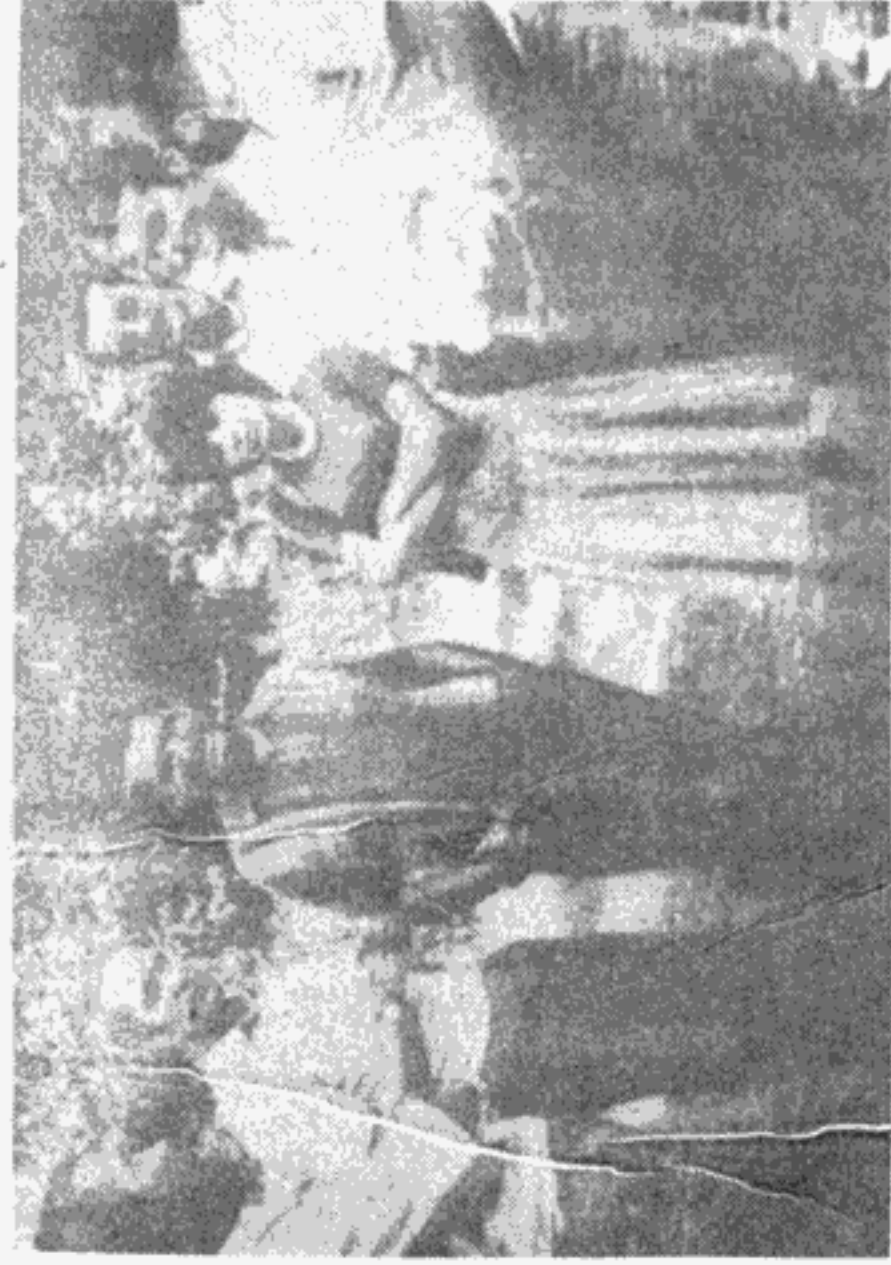

Ünlü Bestekâr Neveser Kökdeğ

Ünlü Bestekâr Muhlis Sabahattin Ezgi

Dünyaca ünlü Abhaz yazarı Fazıl İskender.
Abhaz gençleri arasında.

1932'de dünya güzeli seçilen Keriman Halis Ece

En tanınmış halk öncülerinden, Sivas kongresi destekçilerinden, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk idare âmiri Emir Paşa (Abhaz Kirpsi ailesinden).

Damad Mahmud Celâlettin Paşa. İstanbul Düşkünler yuvası (Dârülaceze)'nin kurucusudur. Halil Rıfat Paşa'nın oğlu idi.

İstanbul KAFKAS - ABHAZYA Kültür Derneğinin Folklor Ekibi

Badia Şevket söylüyor, Abhazlar ağlıyor. 1975 Ekim ayında Türkiye Abhazlarından bir grup Abhazya'yı ziyaret etmişti. İçlerinde o da vardı. Gece geç vakit Abhazya'ya vardıklarında, onları Abhazya oteline yerleştiren karşılayıcılar —ertesi sabah buluşmak üzere— onları istihara bırakarak gittiklerinde Şevket, bu satırların yazarının odasına gelip bitkince sandalyaya kendini bırakmış; konuşmaz, başını bir eğer bir kaldırıp pencereden dışarıya bakar, ah çeker. İzdirabını hafifletme ümidiyle kendisini biraz konuşturmak istenince, mektep görmeyen, hiçbir mektep şarkısı da bilmiyen Şevket, köyünün mektep çocuklarından duyup da kendi acılarının ifadesi olduğunu söylediği AKDENİZ şarkısını Abhazca KARADENİZ'e çevirerek mırıldanır ve sonunda da

"Bana bir yudum ver
çok uzak yerden geldim"

mısrasını gerçek bestesiyle söyleyerek kalkar. O günlerde Sohumdaki toplantılardan birindeki konuşmasını bu fotoğraf gösteriyor. Nur içinde yat zavallı Abhaz.

VEFAT

Nafia Müsteşarı merhum Burhanattin beyin kızı, merhum Celâl Burhan Aru ve merhum Ali Burhan Aru'nun kardeşi, merhum Cem Sar'ın annesi, Selman Açıba'nın eşi, Süheyl Açıba ve Melih Açıba'nın yengeleri, Kâmuran Açıba ve Yelda Açıba'nın eltisi.

İCLAL AÇBA

hanımefendi vefat etmiştir. Cenazesi 17 Nisan Cumartesi günü Şişli Camiinde kılınacak öğle namazından sonra Zincirlikuyu'daki aile makberesine defnedilecektir.

VEFAT

Merhum Topkapı Muhafız Alayı Kumandanı Ali Rıza Bey ve Zehra hanımın oğulları, Münir, Muzaffer, Meliha ve Münevver Kılıç'ın kardeşleri, merhum Kılıç Ali ile oğulları, Gündüz, Altemur ve Keskin Kılıç'ın yakın akrabası, Atatürk'ün silah arkadaşlarından, Emekli vali, eski İstanbul Emniyet Müdürü, Muharip Gazi

SALİH KILIÇ

11.4.1976 günü vefat etmiştir. Cenazesi 13.4.1976 günü ikinci namazını müteakip Şişli camiinden kaldırılacak ve Feriköy mezarlığında toprağa verilecektir. Mevlâ rahmet eylesin

AİLESİ

Abhazoloji

Yayınları

No: Yayınlarımız ve isteme adresleri:

- 1..... Abhazca Duvar takvimi
- 2..... Abhaz mitolojisi anaç mı?
- 3..... Hazreti İbrahim'le Awubla ve Kafkaslılar.....
- 4..... Kafkas kaynaklarına göre ilk yaratılışlar- İlk insanlık Kafkas gerçekleri
- 5..... Kafkas aah'ları....
- 6..... Abhaz tarihi'nin iskeleti..
- 7..... Astampiltıy Apsıwa bji...(İstanbuldaki Abhaz sesi)
- 8..... Abhazca ilk dil mi?
- 9.....Apsıjwa bji (Abhaz sesi adlı şiirler. Sohum'da basılacaktır).
- 10.....Türkçe - Abhazca -Türkçe sözlük. (daktilo edilmektedir)...
- 11.....Abhazca'nın grameri (Heniz müsveddedir).....
- 12.....Bunlardan 8 numaralı 3 yıldan beri hazırdır; basım gideri sağlanabilince basılacaktır).
- 7 numaralı kiril harfleriyle Sohum'da basılmıştır.
- 8 numaralı kiril harfleriyle Sohum'da basılacaktır, hazırdır.

7 ve 9 numaralı Abhazyadan sağlanabilecektir.

Diğerleri:

Ömer Büyüka (veya Ersin Büyüka)

Hamdibey sok. 13/11 No. fuatbey apt.

Kızıltoprak/Kadıköy

Ya da: Kafkasya - Abhazya Kültür Derneği Başkanlığı

Selimiye Kışla cad. No:18/59

Üsküdar/İST.

TEŞEKKÜR

Önceki yayınlarımızda olmayan ve Türk yayınevlerinde alıılmamışbulunan yazılışlar dolayısıyla basım yanlışlıklarının çoğalmasını önlemek için harf ve yazılış hatalarını önlemek için çok titizlik gösteren Cemal ALTUNSU'ya teşekkür ederim.

